

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการการศึกษาและสรุปบทเรียนการจัดการตลาดทางเลือก
ของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ชุมมรรักษ์ธรรมชาติ จังหวัดยโสธร

โดย

นางสาวมณี หงษ์พิพิธ และคณะ

ปีพ.ค. 2551

สทศ. ภาควิชาวิจัยและงานบริการ
เลขที่..... 0337
ชุดที่ - 3 1010 2551

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการการศึกษาและสรุปบทเรียนการจัดการตลาดทางเลือก
ของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ชุมมรักษ์ธรรมชาติ จังหวัดยโสธร

โดย

นางสาวมณี หงส์พิพิธ และคณะ

มีนาคม 2551

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

คณะผู้วิจัย

นางสาวมณี หงส์พิพิธ	หัวหน้าทีมวิจัย
นางชุติมา ม่วงมัน	ผู้ช่วยนักวิจัย
นายสุทธิพงษ์ พลชัย	ผู้ช่วยนักวิจัย
นายดาวเรือง พิษผล	ผู้ช่วยนักวิจัย
นายประจักษ์ ศรีมันตะ	ผู้ช่วยนักวิจัย

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ชุดโครงการ เกษตรอินทรีย์

คำนำ

ตลาดทางเลือก /ตลาดสีเขียวเป็นคำที่เริ่มรู้จักกันมากขึ้นในปัจจุบัน เนื่องจากระบบตลาดทั่วไปเป็นตลาดที่ผู้บริโภคเริ่มรู้สึกถึงความไม่ปลอดภัยของผลผลิต และความไม่เป็นธรรมของผู้ผลิตและผู้บริโภค ตลาดทางเลือก จึงเกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาที่สังคมเกิดกระแสความต้องการอาหารที่ปลอดภัยและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไปพร้อม ๆ กัน

ตลาดทางเลือก/ตลาดสีเขียวถือว่าเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนสินค้าที่ปลอดภัยต่อผู้บริโภคและเป็นธรรมต่อผู้ผลิต เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เป็นตลาดขายตรงต่อผู้บริโภค โดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง เป็นทางเลือกให้กับสังคมและผู้บริโภคทั่วไป ผลผลิตที่ขายในตลาดทางเลือกต้องปลอดภัยจากสารพิษ สารเคมี แต่การจัดการตลาดทางเลือกที่เหมาะสมกับเกษตรกรและเป็นธรรมกับผู้บริโภคเป็นเรื่องที่ต้องมีการศึกษาและสรุปบทเรียนเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการจัดการตลาดที่ดีต่อไปในอนาคต

รายงานฉบับสมบูรณ์ฉบับนี้ เป็นรายงานการศึกษาและสรุปบทเรียนการจัดการตลาดทางเลือกเกษตรกรอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ชมรมรักธรรมชาติ ตำบลนาไผ่ อำเภอภูคชุม จังหวัดยโสธร เพื่อเป็นแนวทางในการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการต่อไป

ท้ายนี้คณะผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัยที่ให้การสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้และขอขอบคุณ คุณนิรัตน์ ศรีชำนาญที่เป็นที่ปรึกษาและผลักดันให้โครงการนี้ดำเนินไปได้คณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ข้อมูลจากรายงานฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ได้ศึกษาและสนใจไม่มากก็น้อย

นางสาวมณี หงส์พิพิธ
หัวหน้าทีมวิจัย

สารบัญ

คำนำ	3
สารบัญ	4
บทที่ 1 บทนำ	6
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	7
1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย	7
1.3 คำถามการวิจัย	7
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
1.5 ระยะเวลาดำเนินการ	8
1.6 งบประมาณ	8
1.7 นิยามศัพท์ที่ใช้ในงานศึกษา	8
บทที่ 2 แนวคิดและหลักการเกี่ยวกับการตลาดทางเลือก	9
2.1 ระบบเกษตรกรรมของไทยในอดีต	9
2.2 การพัฒนาเข้าสู่ระบบเกษตรกระแสหลัก	9
2.3 ผลกระทบจากระบบเกษตรกระแสหลัก	10
2.4 พัฒนาการเข้าสู่การเกษตรแบบยั่งยืนในประเทศไทย	10
2.5 ความหมายและหลักการของเกษตรอินทรีย์	11
2.6 ตลาดทางเลือก แนวคิดและความหมาย	14
2.7 พัฒนาการของตลาดทางเลือก	15
2.8 รูปแบบตลาดทางเลือกและระบบการจัดการ	15
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	18
3.1 สถานที่ดำเนินการวิจัย	18
3.2 การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายและพื้นที่การศึกษา	18
3.3 การศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ	18
3.4 การเก็บข้อมูล	18
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	19
3.6 การเขียนรายงาน	19
บทที่ 4 ผลการศึกษา	20
4.1 ลักษณะระบบตลาดทั่วไปในปัจจุบัน	20
4.2 ลักษณะของตลาดสมาชิกเกษตรอินทรีย์ ชมรมรักษ์ธรรมชาติ	20
4.3 ปัจจัยของการจัดการตลาดทางเลือกที่ไม่สำเร็จ	21
4.4 ปัจจัยของการจัดการตลาดทางเลือกที่สำเร็จ	21

4.5.ตลาดทางเลือก/ตลาดสีเขียวในความหมายของเกษตรกร	22
4.6.การจัดตลาดนัดชุมชนของสมาชิกเกษตรกรอินทรีย์	22
4.7.ผลผลิตออกสู่ตลาดนัดในชุมชน	23
4.8.จุดอ่อน จุดแข็งของตลาดในชุมชนรวมทั้งสิ่งที่ต้องปรับปรุงในการจัดการตลาด	23
4.9.จุดอ่อน จุดแข็งของตลาดในระดับเมืองรวมทั้งสิ่งที่ต้องปรับปรุงในการจัดการตลาด	23
4.10.ข้อคิดเห็นในการจัดตลาดนัดอินทรีย์ในระดับอำเภอหรือในระดับจังหวัด	24
4.11.การจัดการตลาดทางเลือก/ตลาดนัดสีเขียวที่เหมาะสมกับเกษตรกร	24
4. 12. หลักการของตลาดทางเลือก	24
4.13.ข้อเสนอแนะต่อการปรับปรุงตลาดทางเลือก	25
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ	26
เอกสารอ้างอิง	28
รายงานกิจกรรม	30
ภาพกิจกรรม	49
แบบฟอร์มที่ใช้ในการศึกษาและสรุปบทเรียน	74

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชมรมรักษัธรรมชาติ ตั้งอยู่ ณ บ้านเลขที่ 57 หมู่ 2 ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดบึงโขง เป็นกลุ่มองค์กรชาวบ้านที่รวมกลุ่มมากกว่า 15 ปี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในทุก ๆ ด้าน มีกิจกรรมหลัก คือ โรงสีข้าวชุมชน ซึ่งดำเนินการรับซื้อข้าวเปลือกทั่วไปและข้าวเปลือกอินทรีย์จากสมาชิก มีการแปรรูปเพื่อส่งออกทั้งในประเทศและต่างประเทศ อาทิ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เยอรมัน เบลเยียม เดนมาร์ก ฯลฯ ซึ่งเป็นการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชนและเป็นทางเลือกในการซื้อ-ขายข้าวเปลือกให้กับชาวบ้านทั่วไป

จากบทเรียนและประสบการณ์ของชมรมรักษัธรรมชาติเป็นกระบวนการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเอง ลดการพึ่งพาจากภายนอก โรงสีข้าวเป็นแหล่งวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยหมักซึ่งเป็นปัจจัยเอื้อให้เกิดการปรับเปลี่ยนสู่เกษตรอินทรีย์ อีกทั้งยังเป็นแหล่งรับซื้อข้าวเปลือกอินทรีย์ที่มีการรับรองมาตรฐานในราคาประกันภายใต้ระบบการค้าที่เป็นธรรม (แฟร์เทรด) ทำให้มีเกษตรกรสามารถปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตจากเกษตรเคมีเชิงเดี่ยวสู่เกษตรอินทรีย์ ซึ่งในปีการผลิต 2549/2550 มีสมาชิกเกษตรอินทรีย์ของชมรมรักษัธรรมชาติที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) จำนวน 263 ครอบครัวยุในเขตพื้นที่อำเภอกุดชุม อำเภอทรายมูล อำเภอเมือง อำเภอไทยเจริญ อำเภอป่าดัว จำนวนพื้นที่ทั้งหมด 18,362 ไร่ และมีสมาชิกที่สามารถเป็นแหล่งศึกษาดูงานเรื่องการพึ่งตนเองด้วยเกษตรอินทรีย์ได้มากกว่า 50 ครอบครัวยจนกล่าวได้ว่าเกษตรกรส่วนหนึ่งประสบความสำเร็จสามารถเป็นแบบอย่างให้กับเกษตรกรรายอื่น ๆ ได้

จากการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตพืชเชิงเดี่ยวที่ใช้สารเคมีสังเคราะห์สู่การผลิตที่หลากหลายในระบบเกษตรอินทรีย์ ทำให้สมาชิกส่วนหนึ่งมีผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคและทำบุญ แจกจ่ายญาติพี่น้องแล้ว ก่อให้เกิดการสร้างตลาดนัดในชุมชนขึ้นมาแต่ละหมู่บ้านเพื่อเป็นศูนย์กลางจำหน่ายและแลกเปลี่ยนผลผลิตของสมาชิก

จากการดำเนินการจัดการตลาดที่ผ่านมาของสมาชิกพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีผลผลิตจากแปลงเกษตรอินทรีย์ช้า ๆ กัน และอยู่ในช่วงระยะเวลาเดียวกัน ทำให้เกิดปัญหาด้านการตลาด คือ ขายไม่ได้ผลผลิตที่ได้ไม่สม่ำเสมอ บางฤดูกาลไม่มีผลผลิตออกสู่ตลาดอย่างต่อเนื่อง และผลผลิตจากแปลงเกษตรมี

น้อย ไม่คุ้มค่ากับการเดินทางและระยะเวลาในการขายที่ตลาดในระดับเมือง ซึ่งอยู่ห่างไกลจากแปลงของเกษตรกร ถ้าเกษตรกรเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้จำหน่าย ต้องมีการจัดการที่เหมาะสมจึงจะสามารถดำเนินการตลาดทางเลือก/ตลาดอินทรีย์ได้

จากการดำเนินงานด้านการตลาดของสมาชิกเกษตรกรอินทรีย์ ชมรมรักธรรมชาติสังเกตเห็นว่าการตลาดเป็นส่วนสำคัญที่สามารถกระตุ้นการผลิตให้แก่เกษตรกรและสามารถขยายสมาชิกเกษตรกรอินทรีย์เพิ่มได้ เพราะเป็นแรงจูงใจในการ สร้างรายได้จากภาคการเกษตรเพื่อลดภาระหนี้สินและลดค่าใช้จ่ายด้านอาหารและด้านอื่น ๆ ที่ใช้ในการครองชีพของเกษตรกร แต่การสร้างรูปแบบการตลาดที่เหมาะสมกับเกษตรกรที่ทำหน้าที่ทั้งเป็นผู้ผลิตและผู้จำหน่าย อีกทั้งต้องวางแผนการผลิต ซึ่งยังหาทางออกที่เหมาะสมไม่ได้ว่าจะต้องทำอย่างไรจึงจะสร้างระบบตลาดที่ง่ายต่อการจัดการและเอื้อประโยชน์ เหมาะสมกับอาชีพเกษตรกรและเป็นธรรมกับผู้บริโภค

ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการทบทวนและสรุปบทเรียนเพื่อศึกษาการดำเนินกิจกรรมการตลาดที่ผ่านมาของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ชมรมรักธรรมชาติ ศึกษาปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้สำเร็จหรือไม่สำเร็จอย่างไร รวมทั้งศึกษาแนวทางการดำเนินการตลาดที่ผ่านมา ซึ่งการทำการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะทำให้ได้ข้อมูลที่สามารถนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการวางแผนการจัดการตลาดที่เหมาะสมในระยะต่อไปได้

2. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อสรุปบทเรียนการตลาดทางเลือกของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ชมรมรักธรรมชาติ
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัจจัย เงื่อนไขของการตลาดทางเลือกที่สำเร็จและไม่สำเร็จ
3. เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการตลาดที่เหมาะสมในระยะต่อไป

3. คำถามการวิจัย

การตลาดทางเลือกที่ผ่านมาของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ชมรมรักธรรมชาติเป็นอย่างไร มีปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้สำเร็จหรือไม่สำเร็จอย่างไร?

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.ทราบถึงข้อมูล ความรู้เกี่ยวกับการจัดการตลาดทางเลือกของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ชมรมรักธรรมชาติ
- 2.ทราบผลวิเคราะห์ปัจจัย เงื่อนไขของการตลาดที่สำเร็จและไม่สำเร็จ
3. ได้แนวทางในการจัดการตลาดทางเลือกที่เหมาะสมกับเกษตรกร

5. ระยะเวลาดำเนินการ

เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2550 – เดือนมีนาคม พ.ศ. 2551

6. งบประมาณ

7. นิยามศัพท์ในการวิจัย

ตลาดทางเลือก คือ ผู้ผลิตและผู้บริโภคที่คำนึงถึงสุขภาพและสิ่งแวดล้อม เกื้อหนุนให้เกิดความสัมพันธ์อันดี และมีความรับผิดชอบต่อกันโดยมีเป้าหมายเพื่อความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีหลักการสำคัญ คือ การซื้อขายต้องตั้งอยู่บนฐานคิดที่ว่า ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคต่างต้องพึ่งพาประสานเชื่อมโยงกันและพัฒนาไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยผู้ผลิตต้องพัฒนาระบบการผลิตที่ไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ ส่วนสำนักของผู้บริโภคต้องให้ราคาที่เป็นธรรมต่อเกษตรกรผู้ผลิต

บทที่ 2

แนวคิดและหลักการเกี่ยวกับการตลาดทางเลือก

1. ระบบเกษตรกรรมของไทยในอดีต

ระบบเกษตรกรรมของไทยในอดีตเป็นระบบการผลิตที่พึ่งพาอาศัยธรรมชาติเป็นหลักโดยไม่ใช้สารเคมีสังเคราะห์ เพราะทรัพยากรธรรมชาติทั้งดิน ป่า อากาศ มีความอุดมสมบูรณ์เพียงพอต่อการผลิตและการเก็บหาอาหาร (สถาบันวิจัยข้าว, 2542; วิฑูรย์, 2539) ทั้งยังเป็นระบบการผลิตพืชผสมผสานเพื่อตอบสนองวิถีชีวิตประจำวัน เน้นการพึ่งตนเองและเกื้อกูลกันในชุมชน ผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคในครัวเรือน นำไปทำบุญ แบ่งปันเพื่อนบ้าน หรือแลกเปลี่ยนกับอาหารอื่น ๆ ที่ตนเองมีไม่เพียงพอหรือผลิตไม่ได้ในท้องถิ่นบนพื้นฐานความสัมพันธ์เชิงสังคมและหลักศีลธรรม (โครงการนโยบายสาธารณะเพื่อความปลอดภัยด้านอาหารและเศรษฐกิจการค้าที่ยั่งยืน, 2548; Chanuan, 1988) มีการจัดการความสัมพันธ์อย่างเหมาะสมกับธรรมชาติ จนเกิดการเรียนรู้ที่จะแก้ไขปัญหาให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสมดุล มีความเกื้อกูลกันทั้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติ (ฉันทนา, 2546)

2. การพัฒนาเข้าสู่ระบบเกษตรกระแสหลัก

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา เกษตรกรภาคอีสานได้ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตแบบดั้งเดิมที่พึ่งพิงธรรมชาติไปสู่ระบบการผลิตเชิงเดี่ยวที่ใช้สารเคมีสังเคราะห์เข้มข้น (เดชรัช, 2546; กป.อพช.อีสาน, 2540 อ้างโดยนันทิยาและณรงค์, 2547) ตามแนวทางของการปฏิวัติเขียว ซึ่งได้กำเนิดขึ้นในประเทศอังกฤษเป็นแห่งแรกเมื่อปี พ.ศ.2503 โดยมีเหตุผลว่าประชากรของโลกเพิ่มขึ้นจำเป็นต้องผลิตอาหารให้เพียงพอต่อจำนวนประชากร ส่งผลให้ทิศทางการเกษตรมุ่งไปสู่การเพิ่มผลผลิต (วิฑูรย์, 2530; บุญชู, 2546) ทำให้เกษตรกรต้องปรับเปลี่ยนระบบการผลิตตามนโยบายการส่งเสริมของรัฐ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยเทคโนโลยีทั้งด้านพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ เครื่องจักรกลและสารเคมีสังเคราะห์ในการผลิต ทำให้ลงทุนเพิ่มมากขึ้น แต่กลับขายผลผลิตไม่ได้ราคา เนื่องจากเกษตรกรไม่ได้เป็นผู้กำหนดราคาสินค้าเอง ผลผลิตมีจำนวนมากกว่าความต้องการของตลาด เกษตรกรต้องประสบกับปัญหาขาดทุนมาอย่างต่อเนื่อง (โครงการนโยบายสาธารณะเพื่อความปลอดภัยด้านอาหารและเศรษฐกิจการค้าที่ยั่งยืน, 2548) และที่สำคัญมีการนำเข้าปุ๋ยเคมีสังเคราะห์และการนำเข้าสารเคมีสังเคราะห์เข้ามาในประเทศไทยจำนวนมาก เดชรัตน์ (2546)

3.ผลกระทบจากระบบเกษตรกระแสหลัก

การพัฒนาการเกษตรที่ผ่านมาส่งผลให้มีการขยายพื้นที่ทำกินเพาะปลูกเข้าไปในพื้นที่ป่าอย่างรวดเร็ว พื้นที่ดินที่มีความลาดชันมากขึ้นทำให้เกิดการชะล้างของหน้าดินมากขึ้น (กรมพัฒนาที่ดิน, 2532) และยังก่อให้เกิดปัญหามากมาย เช่น การสะสมของสารเคมีที่มีพิษตกค้างอยู่ในดิน แหล่งน้ำ อากาศ และยังส่งผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกรผู้ผลิต และผู้บริโภคอีกด้วย ถึงแม้ว่าผลของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในช่วง 3-4 ทศวรรษที่ผ่านมาของประเทศไทยจะก้าวหน้าไปในทางเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรและมีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นที่น่าพอใจ โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับ 7-8 % ต่อปีก็ตาม แต่ในสภาพแวดล้อมและการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม กลับเป็นปัญหารุนแรงเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ (ชนวน, 2540)

4. พัฒนาการเข้าสู่การเกษตรแบบยั่งยืนในประเทศไทย

จากผลกระทบและสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นจากระบบเกษตรกระแสหลัก ทำให้มีนักคิดและนักปฏิบัติการต่างพยายามคิดค้นหาทางออกให้กับสังคมในเวลานั้นซึ่งแนวความคิดตลอดจนการปฏิบัติจริงในเรื่อง การเกษตรแบบยั่งยืนได้ดำเนินมาเป็นเวลานานแล้วทั้งในระดับสากลและในประเทศไทย

การพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนในประเทศไทย เริ่มมีความชัดเจนเป็นรูปธรรมภายหลังจากเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในช่วงปี พ.ศ. 2526-2527 ที่ส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรราคาตกต่ำ เกษตรกรประสบภาวะหนี้สิน เกิดปัญหาสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนจึงเกิดขึ้นเพื่อหาทางออกให้กับเกษตรกรและสังคมที่กำลังประสบปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการทำเกษตรกระแสหลัก (บุญชู, 2546) มีเกษตรกรกลุ่มหนึ่งพยายามหาทางออกด้วยระบบเกษตรกรรมยั่งยืนซึ่งเป็นระบบเกษตรกรรมที่ไม่ได้เน้นผลผลิตแต่เพียงอย่างเดียวแต่มองเป็นองค์รวม กล่าวคือมีการคำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม มีระบบการผลิตที่หลากหลายมุ่งเน้นการพึ่งตนเอง มีความสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน (พีระชัยและคณะ, 2547)

5. ความหมายและหลักการของเกษตรอินทรีย์

เกษตรอินทรีย์ในความหมายของ IFOAM คือ “ระบบการเกษตรที่ผลิตอาหารและเส้นใย ด้วยความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ โดยเน้นหลักการปรับปรุงบำรุงดิน การเคารพต่อศักยภาพทางธรรมชาติของพืช สัตว์ และนิเวศการเกษตร เกษตรอินทรีย์จึงลดการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก และหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ เช่น ปุ๋ย สารกำจัดศัตรูพืช และเวชภัณฑ์สำหรับสัตว์ แต่ในขณะเดียวกันก็พยายามประยุกต์ใช้ธรรมชาติในการเพิ่มผลผลิต และพัฒนาความต้านทานต่อโรคของพืช และสัตว์เลี้ยง

หลักการเกษตรอินทรีย์นี้เป็นหลักการสากล ที่สอดคล้องกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ-สังคม ภูมินิเวศ และวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วย”

การเกษตรอินทรีย์ ถือได้ว่าเป็นระบบหนึ่งของการผลิตทางการเกษตรที่อยู่ในทางเลือกของการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน เกษตรอินทรีย์นั้นเป็นระบบการเกษตรที่มีเป้าหมายในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยการผลิตเกษตรอินทรีย์จะเน้นที่การปรับปรุงระบบนิเวศการเกษตร (โดยเฉพาะดิน) และการผลิตที่ไม่ใช้ปัจจัยการผลิตที่มีผลกระทบด้านลบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้แก่ ปุ๋ยและสารปรับปรุงดินเคมีสังเคราะห์, สารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่เป็นสารสังเคราะห์, และฮอร์โมนที่เป็นสารสังเคราะห์ ดังนั้นเกษตรอินทรีย์อาจมีรูปแบบหรือเทคนิคเหมือนกันกับเกษตรยั่งยืนก็ได้ เพียงแต่ฟาร์มที่เป็นเกษตรอินทรีย์จะต้องปฏิบัติตามมาตรฐานขั้นต่ำที่ได้กำหนดขึ้น ตลอดจนมีการตรวจสอบและรับรองว่า ฟาร์มดังกล่าวได้ปฏิบัติตามมาตรฐานจริง เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่า ผลผลิตของฟาร์มนั้นเป็นผลผลิตเกษตรอินทรีย์อย่างแท้จริง

หลักการเกษตรอินทรีย์

1. การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

การผลิตแบบเกษตรเคมีทำให้สิ่งแวดล้อมและนิเวศการเกษตรเสื่อมโทรมลงอย่างมากมาข ปัญหาดินขาดธาตุอาหาร, ดินเค็ม, ดินแข็ง, หน้าดินถูกชะล้างพังทลาย ความหลากหลายทางชีวภาพในไร่นาลดลง ระดับน้ำใต้ดินอยู่ในสภาพวิกฤต ฯลฯ ปัญหาสิ่งแวดล้อมเหล่านี้กำลังกลายเป็นปัญหาสำคัญที่คุกคามความยั่งยืนของชนบทและภาคการเกษตร

หลักการสำคัญของเกษตรอินทรีย์ก็คือ การอนุรักษ์ระบบนิเวศการเกษตรและสิ่งแวดล้อม ด้วยการปฏิเสธการใช้สารเคมีสังเคราะห์ทุกชนิด ทั้งนี้เพราะปัจจัยการผลิตที่เป็นสารเคมีสังเคราะห์ทำลายสมดุลของนิเวศการเกษตร และส่งผลกระทบด้านลบต่อสิ่งแวดล้อม การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช (ไม่ว่าจะเป็นสารเคมีฆ่าแมลง, สารเคมีป้องกันกำจัดเชื้อรา, และสารเคมีกำจัดวัชพืช) มีผลต่อสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่อยู่ในฟาร์ม ทั้งสัตว์, แมลง และจุลินทรีย์ ทั้งที่อยู่บนผิวดินและใต้ดิน ในกลไกธรรมชาติ สิ่งมีชีวิตต่างๆ เหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการสร้างสมดุลของนิเวศการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นการช่วยในการควบคุมประชากรของสิ่งมีชีวิตอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งศัตรูพืช หรือการพึ่งพาอาศัยกันในการดำรงชีวิต เช่น การผสมเกสร, การช่วยย่อยสลายอินทรีย์วัตถุ แต่การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชนั้นมีผลทำลายสิ่งมีชีวิตทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งมีชีวิตที่เป็นประโยชน์ ในขณะที่โรคและแมลงศัตรูพืชมักจะมีความสามารถพิเศษในการพัฒนาภูมิคุ้มกันต่อสารเคมี ดังนั้น เมื่อมีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช แมลงที่เป็นประโยชน์จึงถูกทำลายได้โดยง่าย ในขณะที่แมลงศัตรูพืชสามารถอยู่รอดได้โดยไม่เป็นอันตราย แม้แต่ปุ๋ยเคมีเอง ก็มีผลเสียต่อจุลินทรีย์และสิ่งมีชีวิตในดิน ทำให้สมดุลของนิเวศดินเสีย ดังนั้น เกษตรอินทรีย์จึงห้ามไม่ให้ใช้ปัจจัยการผลิตที่เป็นสารเคมีสังเคราะห์ทุกชนิดในการเพาะปลูก การอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของฟาร์ม และการอนุรักษ์ดินและน้ำที่ใช้ใน

การเกษตรถือว่าเป็นแนวทางหลักอีกประการหนึ่งของเกษตรอินทรีย์ รวมทั้งการไม่ใช้สิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรม

2. การฟื้นฟูนิเวศการเกษตร

นอกเหนือจากการอนุรักษ์แล้ว หลักการของเกษตรอินทรีย์ยังเน้นให้เกษตรกรต้องฟื้นฟูสมดุลและความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศด้วย ซึ่งหลักการนี้ทำให้เกษตรอินทรีย์มีความแตกต่างอย่างมากจากระบบเกษตรปลอดสารเคมีที่รู้จักกันในประเทศไทย แนวทางหลักในการฟื้นฟูนิเวศการเกษตรก็คือ การปรับปรุงบำรุงดินด้วยอินทรีย์วัตถุ และการเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ

ในระบบเกษตรอินทรีย์ ดินถือว่าเป็นกุญแจสำคัญในการทำเกษตร การปรับปรุงบำรุงดินทำให้ดินไม่ได้รับธาตุอาหารอย่างครบถ้วนและสมดุล ซึ่งจะช่วยให้ดินไม่แข็งแรง มีความต้านทานต่อการระบาดของโรคและแมลง อันจะทำให้เกษตรกรไม่จำเป็นต้องพึ่งพาการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช นอกจากนี้ ผลผลิตของเกษตรอินทรีย์ยังมีรสชาติที่ดี มีคุณค่าทางโภชนาการที่ครบถ้วน และยังสามารถเพิ่มผลผลิตได้อย่างยั่งยืนกว่าการเพาะปลูกด้วยระบบเกษตรเคมีอีกด้วย

นอกเหนือจากการปรับปรุงบำรุงดินแล้ว การเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพในไร่นาก็เป็นสิ่งจำเป็น ทั้งนี้เพราะความหลากหลายทางชีวภาพเป็นกุญแจสำคัญของความยั่งยืนของระบบนิเวศการเกษตร ทั้งนี้ก็เพราะว่า การมีสิ่งมีชีวิตหลากหลายชนิดอยู่ร่วมกันย่อมก่อให้เกิดความเกื้อกูลและสมดุลของระบบนิเวศ ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างกระบวนการและพลวัตรทางธรรมชาติที่เกื้อหนุนต่อการทำเกษตรอินทรีย์อีกต่อหนึ่ง วิธีการเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพอาจทำได้ในหลายรูปแบบ เช่น การปลูกพืชร่วมพืชแซม พืชหมุนเวียน ไม้ยืนต้น หรือการฟื้นฟูที่แหล่งนิเวศธรรมชาติในไร่นาหรือบริเวณใกล้เคียง

3. การพึ่งพากลไกในธรรมชาติในการผลิต

หลักการเกษตรอินทรีย์ตั้งอยู่บนปรัชญาที่ว่า การเกษตรที่ยั่งยืนต้องเป็นการเกษตรที่เป็นไปตามครรลองของธรรมชาติ ไม่ใช้การเกษตรที่ฝืนวิถีธรรมชาติ ดังนั้น การทำเกษตรจึงไม่ใช้การพยายามเอาชนะธรรมชาติ ดัดแปลงธรรมชาติเพื่อการเพาะปลูก แต่เป็นการเรียนรู้จากธรรมชาติ และปรับระบบการทำเกษตรให้เข้ากับวิถีแห่งธรรมชาติ

กลไกในธรรมชาติที่สำคัญต่อการทำเกษตรอินทรีย์ได้แก่ วงจรการหมุนเวียนธาตุอาหาร (โดยเฉพาะอย่างยิ่งวงจรไนโตรเจนและคาร์บอน) วงจรการหมุนเวียนของน้ำ พลวัตรของภูมิอากาศและแสงอาทิตย์ รวมทั้งการพึ่งพากันของสิ่งมีชีวิตอย่างสมดุลในระบบนิเวศ (ทั้งในเชิงของการเกื้อกูล การพึ่งพา และห่วงโซ่อาหาร)

4. การควบคุมและป้องกันมลพิษ

แม้ว่าเกษตรกรอินทรีย์จะปฏิเสธการใช้สารเคมีสังเคราะห์ในฟาร์ม แต่สภาพแวดล้อมที่ฟาร์มเกษตรกรอินทรีย์ตั้งอยู่มีมลพิษต่างๆ อยู่ทั่วไป ที่อาจมีผลกระทบต่อการทำเกษตรอินทรีย์ ไม่ว่าจะเป็นมลพิษจากในน้ำ อากาศ หรือแม้แต่ในดินเอง ดังนั้น เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์จึงต้องพยายามอย่างเต็มที่ในการป้องกันมลพิษต่างๆ จากภายนอกมิให้ปนเปื้อนกับผลผลิต

นอกจากมลพิษจากภายนอกฟาร์มแล้ว เกษตรอินทรีย์ยังกำหนดให้เกษตรกรต้องลดหรือป้องกันมลพิษที่อาจเกิดขึ้นในกระบวนการผลิตของฟาร์มเองด้วย เช่น การมีระบบจัดการขยะและน้ำเสียก่อนที่จะปล่อยออกนอกฟาร์ม หรือการไม่ใช้วัสดุบรรจุผลผลิตที่อาจมีสารพิษปนเปื้อนได้

5. การพึ่งพาตนเองด้านปัจจัยการผลิต

ในการทำฟาร์มเกษตรอินทรีย์ เกษตรกรจำเป็นต้องใช้ปัจจัยการผลิตต่างๆ เช่น ปุ๋ยอินทรีย์ เมล็ดพันธุ์ และอื่นๆ เกษตรอินทรีย์มีหลักการที่มุ่งให้เกษตรกรพยายามผลิตปัจจัยการผลิตต่างๆ ด้วยตนเองในฟาร์มให้ได้มากที่สุด แต่ในกรณีที่เกษตรกรไม่สามารถผลิตได้เอง (เช่น มีพื้นที่การผลิตไม่พอเพียง หรือต้องมีการลงทุนสูงสำหรับการผลิตปัจจัยการผลิตที่จำเป็นต้องใช้) เกษตรกรก็สามารถซื้อหาปัจจัยการผลิตจากภายนอกฟาร์มได้ แต่ปัจจัยการผลิตนั้นควรเป็นปัจจัยการผลิตที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่น

ซึ่งจะเห็นๆ ได้ว่าตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ได้มีการส่งเสริมและพัฒนาเกี่ยวกับระบบเกษตรกรรมยั่งยืนในสังคมไทย โดยเฉพาะการส่งเสริมระบบเกษตรอินทรีย์ การส่งเสริมที่มุ่งยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรรายย่อยให้มีความมั่นคงทั้งในด้านเศรษฐกิจ ชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยมองว่าสภาพปัญหาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้เป็นผลจากการผลิตแบบเชิงเดี่ยวภายใต้ระบบเกษตรแผนใหม่ที่ภาครัฐส่งเสริมและระบบตลาดการค้าเสรีที่ส่งผลให้เกษตรกรรายย่อยต้องพึ่งพิงกับระบบตลาดมากขึ้นและก่อให้เกิดความไม่มั่นคงในด้านอาหาร เพราะเกษตรกรมุ่งการผลิตเพื่อขาย ไม่ได้ผลิตพืชหลากหลายที่ตนเองบริโภคในครัวเรือน ต้องซื้ออาหารบริโภคเอง ทำให้เกษตรกรรายย่อยยิ่งผลิตมากยิ่งจนลง มีหนี้สินล้นพ้นตัว เหตุเพราะ ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น อีกทั้งเกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาผลผลิตที่ตนเองผลิตได้ หรืออาจจะกล่าวได้ว่าปัญหาที่เกษตรกรประสบอย่างในปัจจุบัน ส่วนหนึ่งเกิดจากระบบกลไกการตลาดที่เข้ามาควบคุมตั้งแต่กระบวนการผลิตไปจนถึงพฤติกรรมผู้บริโภคของผู้บริโภค

ถึงแม้ว่าตลาดจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่สร้างปัญหาแต่เราอาจจะปฏิเสธการตลาดได้ แต่จะอย่างไรที่จะเปิดโอกาสหรือพื้นที่ให้กับเกษตรกรรายย่อยซึ่งทำการผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน เกษตรอินทรีย์ให้เข้ามามีส่วนสำคัญในการกำหนดบทบาทและสามารถควบคุมกลไกการตลาดได้ จึงได้เกิดแนวคิดเรื่องการพัฒนากระบวนการตลาดทางเลือกขึ้น

6. ตลาดทางเลือก แนวคิดและความหมาย

ตลาดในความหมายของคนทั่วไป อาจเป็นเพียงแหล่งซื้อ-ขาย แลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ ตลาดเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับคนไทยมาเป็นเวลานาน ตลาดเป็นเสมือนเป็นตัวชี้วัดพัฒนาการของชุมชนนั้น ๆ ได้

ตลาดในสังคมไทยมีการปรับเปลี่ยนไปตามกาลสมัย ตลาดที่เห็นและเป็นอยู่ในปัจจุบัน มีทั้งตลาดติดแอร์ขนาดใหญ่ เช่น ห้างสรรพสินค้าและซูเปอร์มาร์เก็ต ตลาดสด ตลาดนัดทั้งในหมู่บ้านและในระดับเมือง หากแต่ว่าตลาดดังกล่าวมาข้างต้นเป็นแหล่งซื้อขายสินค้าที่มาจากกระบวนการผูกขาดทางการตลาด สินค้าที่นำมาจำหน่ายมีทั้งสินค้าที่มีคุณภาพ ได้มาตรฐาน แต่ในขณะเดียวกันก็มีสินค้าที่ไม่ปลอดภัยต่อผู้บริโภค เช่น พืชผักผลไม้ที่มีสารเคมีตกค้าง อาหารทะเลที่มีสารพิษอาบอยู่ ขนมเค้ก ที่มีสีผสมอาหาร ไข่ ปลา ที่เลี้ยงด้วยวิธีเร่งรัด ผู้บริโภคที่ซื้อผลผลิตเหล่านี้ซื้อขาดด้วยแรงโฆษณาชวนเชื่อ แต่ตลาดทางเลือกแทบจะไม่มีใครกล่าวถึงด้วยซ้ำไป

คำว่าตลาดทางเลือก เป็นที่คุ้นหูผู้บริโภคในช่วงปี 2526 โดยมีผู้นิยามความหมายของคำว่า ตลาดทางเลือก คือ รูปแบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมแบบใหม่ระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคที่คำนึงถึงสุขภาพและสิ่งแวดล้อม เกื้อหนุนให้เกิดความเข้าใจเห็นอกเห็นใจและรับผิดชอบซึ่งกันและกัน อันเป็นรากฐานของการสร้างสรรค์สังคมและธรรมชาติที่ดีและงดงาม

กิจกรรมการซื้อขายในระบบการตลาดทางเลือก ตั้งอยู่บนฐานคิดที่ว่าทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคต่างต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีของทั้งสองฝ่ายจะดำเนินไปโดยขาดการประสานเชื่อมโยงกันไม่ได้

ถ้านึกของผู้ผลิตทำให้ผู้ผลิตต้องพัฒนาระบบการผลิตที่ไม่ทำลายธรรมชาติ ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพและปลอดภัย ด้วยว่าหากรับอาหารที่มีคุณภาพนั้นเป็นเสมือนการให้ชีวิตที่สมบูรณ์แก่ผู้บริโภค ซึ่งเป็นหุ้นส่วนชีวิตของตนด้วยเช่นกัน

ถ้านึกของผู้บริโภคทำให้ผู้บริโภคให้ราคาที่เป็นธรรมต่อเกษตรกรผู้ผลิต อันเป็นการสนับสนุนระบบการผลิต ที่คำนึงถึงสุขภาพและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมให้ขยายตัวออกไป

กิจกรรมที่ทำในตลาดทางเลือก จะเป็นเวทีให้เกิดการปะทะสังสรรค์แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและสื่อสารระหว่างกัน อันเป็นรากฐานของการสร้างสังคมใหม่ที่เป็นอิสระจากระบบเศรษฐกิจและวัฒนธรรมแบบ บริโภคนิยมวัตถุ ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน (เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก, 2539)

7. พัฒนาการของตลาดทางเลือก

กล่าวได้ว่า ระบบตลาดทางเลือกมีพัฒนาการและรากฐานมาจากระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ซึ่งเป็นระบบเกษตรกรรมที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม โดยมีเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาเรื่องการขาดแคลนอาหารในระดับครอบครัวของเกษตรกรรายย่อยและสร้างรายได้ที่เป็นธรรมให้กับเกษตรกร ซึ่งอยู่ในฐานะผู้ผลิตอาหารให้กับสังคมไทย และสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารในระดับครอบครัวและชุมชน รวมทั้งสังคมโดยกว้าง การทำตลาดทางเลือกในสังคมไทยมีการพัฒนามาเป็นเวลานานพร้อมกับการผลิต การแปรรูปและการตลาด ขบวนการพัฒนาของระบบตลาดทางเลือกจึงเกิดขึ้นและอยู่ในช่วงระยะการเรียนรู้ทั้งองค์กรผู้ผลิตและผู้บริโภค อีกทั้งรูปแบบการตลาดทางเลือก มีความหลากหลายแตกต่างกันไปตามประสบการณ์การทำตลาดของแต่ละกลุ่มแต่ละองค์กรการผลิต

8. รูปแบบตลาดทางเลือกและระบบการจัดการ

มีการศึกษาและพัฒนา รูปแบบของการตลาดทางเลือกจากหลายแนวคิด โดยมีรูปแบบและวิธีการที่หลากหลายเพื่อความเหมาะสมกับพื้นที่ ส่วนมากเป็นลักษณะของการจำหน่ายตรงจากฟาร์มเกษตรกรถึงมือผู้บริโภค โดยมีรูปแบบดังต่อไปนี้

1. ตลาดแบบเต๊นท์ (TEIKE) เกิดขึ้นในประเทศญี่ปุ่น เป็นการรวมตัวกันของกลุ่มแม่บ้านที่ตระหนักถึงพิษภัยที่ปนเปื้อนมากับอาหารที่ตนเองบริโภค จึงได้ทำการติดต่อให้เกษตรกรผลิตพืชผักและอาหารที่สะอาดปราศจากการปนเปื้อนสารพิษ (Organic Farming) และรับซื้อผลผลิตจากไร่นาของเกษตรกรโดยตรง แล้วจึงนำมาจำหน่ายให้กับสมาชิก
2. ร้านค้าสหกรณ์ เป็นการรวมกลุ่มกันของผู้ผลิตหรือผู้บริโภค โดยตัวแทนของกลุ่มจะนำผลผลิตหรือสินค้าของเกษตรกรที่เป็นสมาชิกเข้ามาจำหน่าย และทำการกระจายให้ผู้บริโภค
3. ตลาดสดในไร่นา เป็นลักษณะที่ผู้บริโภคอยู่ใกล้กับแหล่งผลิต และสามารถเข้าไปซื้อผลผลิตจากไร่นาของเกษตรกรได้โดยตรง
4. ตลาดสดข้างทาง จากการที่แหล่งผลิตของเกษตรกรอยู่ใกล้บริเวณทางสัญจร จึงมีการนำผลผลิตของคนมาจำหน่ายข้างทาง เพื่อให้ผู้คนที่เดินทางสัญจรไปมาได้ซื้อหา
5. ตลาดชุมชน เป็นการรวมกลุ่มของผู้ผลิตที่นัดกันนำผลผลิตทางการเกษตรและผลิตภัณฑ์ของคนมาจำหน่ายรวมกัน เพื่อให้ผู้บริโภคสามารถเลือกซื้อสินค้า/อาหารได้โดยตรงจากผู้ผลิต
6. ตลาดที่ยึดหลักการดำเนินธุรกิจในระบบการค้าที่เป็นธรรม (Fair Trade) โดยมีหลักการของการค้าที่เป็นธรรม คือ

6.1 คุณภาพสูง หมายถึง ผู้ผลิตใช้วิถีธรรมชาติในการทำการเกษตร โดย ลด ละ เลิกสารเคมี
สังเคราะห์ทุกชนิด แล้วปรับเปลี่ยนสู่เกษตรอินทรีย์

6.2 ราคาเป็นธรรม หมายถึง มีการตกลงราคาร่วมกัน โดยกลุ่มผู้ผลิตกำหนดราคาเองและต้องม
ความเท่าเทียมกันทั้งชายและหญิง รวมทั้งให้การสนับสนุนเงินทุนก่อนทำการเก็บเกี่ยว

6.3 การค้าโดยตรง หมายถึง การค้าที่ไม่มีพ่อค้าคนกลาง เพื่อให้รายได้ของเกษตรกรเพิ่มขึ้น

6.4 มีความสัมพันธ์ระหว่างกัน หมายถึง มีการทำงานร่วมกัน การส่งเสริมและการพัฒนาที่ยั่งยืน
ของผู้ผลิตรายย่อย

6.5 มีความโปร่งใส หมายถึง มีระบบบริหารจัดการที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และยอมรับนับถือ
เพื่อนร่วมการค้า

7. ระบบตลาดเกษตรกรรมที่เกื้อหนุน/ สนับสนุนโดยชุมชน (Community Support Agriculture – CSA) ถือกำเนิดขึ้นครั้งแรกในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ในราวปี 1970 แต่เจริญเติบโตมากใน
ประเทศอเมริกา CSA เป็นการรวมตัวกันของผู้ผลิตและผู้บริโภค โดยมีปรัชญาหลัก คือ การมี
ส่วนร่วมของประชาชน ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคในระดับชุมชน การเกษตรควรเลี้ยงชุมชนได้และชุม
ชนเองก็มีส่วนช่วยสนับสนุนผู้ผลิต ผู้บริโภคก็มีส่วนช่วยเหลือผู้ผลิต และชุมชน มิใช่เพียงซื้อสินค้า
เพียงอย่างเดียว แต่สนับสนุนการเกษตรของชุมชน ตั้งแต่เรื่องของการผลิต การมีส่วนร่วมในการ
แบกรับภาระความเสี่ยงในการผลิต การสร้างความมั่นคงในปัจจัยการผลิต โดยเฉพาะที่ดิน การ
ประชาสัมพันธ์ในกลุ่มผู้บริโภคด้วยกันเอง

ชมรมรักษัธรรมชาติ ตั้งอยู่ ณ 57 หมู่ 2 ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร มีกิจกรรมหลัก ๆ คือ
การทำธุรกิจโรงสีข้าวชุมชน มีทั้งข้าวหอมมะลิทั่วไป ข้าวหอมมะลิปลอดสารพิษ และข้าวหอมมะลิเกษตร
อินทรีย์ โดยการตลาดของโรงสีข้าว มีดังนี้

1. ข้าวทั่วไป ขายให้กับบักซี เป็นข้าวกล้องเบอร์ 5 ซึ่งร่วมกับการไฟฟ้าการผลิตแห่งประเทศไทย
(กฟผ.)
2. ข้าวปลอดสารพิษ แหล่งตลาด คือ ตลาดในชุมชน ในท้องถิ่น เป็นการขายตรงกับผู้บริโภคเอง
3. ข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ซึ่งมีการทำการค้าในระบบการค้าที่เป็นธรรม (Fair Trade) โดยมีสหกรณ์กร
ินเนทเป็นผู้ส่งออก ซึ่งก็ถือเป็นการตลาดแบบทางเลือก คือมีความเป็นธรรมทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค

ส่วนเรื่องการจัดตลาดทางเลือกในระดับชุมชน / หมู่บ้าน มีการจัดขึ้นเกือบทุก ๆ หมู่บ้าน ซึ่งเกิดขึ้น
ด้วยความร่วมมือของสมาชิกเกษตรอินทรีย์ ชมรมรักษัธรรมชาติ ที่มีผลผลิตในแปลงเหลือจากการบริโภค
ในครัวเรือน จึงได้ร่วมกันสร้างตลาดทางเลือกในหมู่บ้านขึ้น โดยการจัดตลาดทางเลือกนั้น ต้องมีระบบ
การบริหารจัดการที่ดีและมีความเหมาะสมกับเกษตรกรซึ่งมีบทบาทเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้ขาย หากไม่มีการ

บริหารจัดการที่ดีและเหมาะสม อาจจะทำให้เกิดปัญหาตามมา ดังนั้น การสรุปบทเรียนเรื่องการบริหารตลาดทางเลือกของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ชมรมรักษ์ธรรมชาติ จังหวัดยโสธร จึงเป็นเรื่องที่น่าจะมีความรู้และสรุปบทเรียนเพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาระบบการจัดการตลาดทางเลือกที่เหมาะสมในระยะต่อไป

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ขอบเขตของการศึกษา

3.1 สถานที่ดำเนินการวิจัย คือ กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ชมรมรักธรรมชาติ 57 หมู่ 2 บ้านโสกชุมปูน ตำบลนาโไ้ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร จำนวน 50 ราย

3.2 การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายและพื้นที่การศึกษา

การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายในการศึกษานี้ใช้วิธีคัดเลือกประชากรจากข้อมูลทะเบียนของสมาชิกเกษตรกรอินทรีย์ ชมรมรักธรรมชาติ ทั้งนี้คณะวิจัยจะพิจารณาในพื้นที่การศึกษาและจากการสำรวจพื้นที่จริงเบื้องต้น โดยจะพิจารณาจากกิจกรรมในแปลงเกษตรผสมผสานของเกษตรกร และการขายผลผลิตในแปลงของเกษตรกร พบว่ามีสมาชิกเกษตรกรอินทรีย์ที่มีการขายที่ตลาดทางเลือก/ตลาดสีเขียวประมาณ 50 ราย

3.3 การศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ

การศึกษาจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจเบื้องต้น เป็นการศึกษาที่ได้จากการศึกษาข้อมูลของหน่วยงานและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบด้วย

1. กรมวิชาการเกษตร ศึกษาข้อมูลระบบเกษตรกรรมยั่งยืน
2. กรมส่งเสริมการเกษตร ศึกษาข้อมูลการส่งเสริมการทำเกษตร
3. มูลนิธิสายใยแผ่นดินและสหกรณ์กรีนเนท ศึกษาข้อมูลเรื่องตลาดทางเลือก
4. มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการเกษตรกรรมยั่งยืนในประเทศไทย
5. ชมรมรักธรรมชาติ ตำบลนาโไ้ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ศึกษาประวัติความเป็นมาและข้อมูลสมาชิกชมรมรักธรรมชาติ
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานศึกษาในครั้งนี้

3.4. การเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลผู้วิจัยจะใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยมีแบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือ มีการศึกษาดูงานการจัดการตลาดสีเขียวที่จังหวัดสุรินทร์ มีการสรุปทบทวนเพื่อทบทวนการตลาดทางเลือกที่ผ่านมามาทั้งในระดับชุมชนและในระดับเมือง มีการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็งของตลาดแต่ละระดับ หลังจากได้ข้อมูลแล้วจะใช้การจัดสนทนากลุ่ม (Focus group session) เพื่อตรวจสอบข้อมูลให้ที่มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น รวมทั้งมีการเก็บข้อมูลทางอ้อม คือ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม เวลาที่สมาชิกมีการสรุปทบทวนแล้วมีการแลกเปลี่ยนจุดอ่อน จุดแข็ง ของการจัดการตลาดทางเลือกที่ผ่านมามาของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์

3.5. การวิเคราะห์ข้อมูล

3.5.1 วิเคราะห์เชิงพรรณนาความ โดยกล่าวถึง การตลาดทางเลือกที่ผ่านมามาของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ชุมชนรักษ์ธรรมชาติเป็นอย่างไร มีปัจจัยเงื่อนไขที่สำเร็จหรือไม่สำเร็จอย่างไร?

3.6. การเขียนรายงาน

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะทำการเขียนผลการศึกษา สรุปและวิจารณ์ผลการศึกษา เพื่อตอบคำถามงานวิจัย

บทที่ 4 ผลการศึกษา

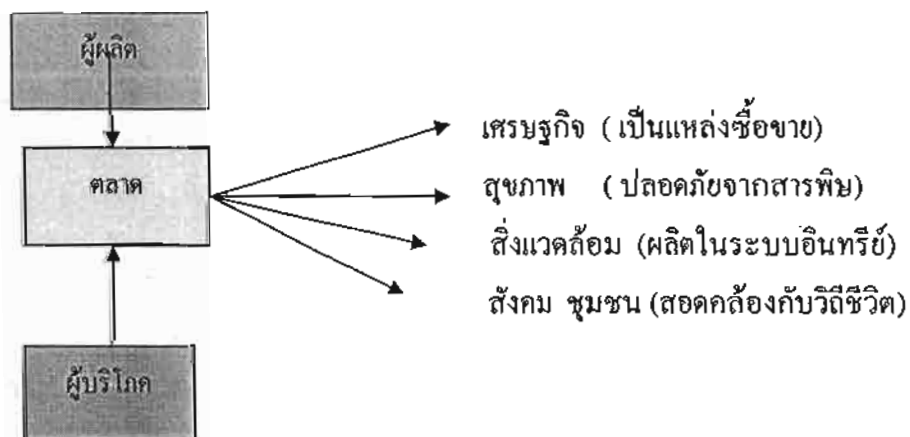
จากการศึกษาและสรุปบทเรียนการจัดการตลาดทางเลือกของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ชมรมรักษ์
ธรรมชาติ พบว่า

1.ระบบตลาดทั่วไปในปัจจุบันมีลักษณะ 3 ประการ คือ

1. ไม่เป็นธรรมกับผู้ผลิตและผู้บริโภค เพราะมีพ่อค้าคนกลางหลายต่อ เป็นตลาดที่ผู้บริโภคไม่มี
ทางเลือกมากมาย เป็นตลาดที่ผู้ผลิตถูกกดราคา มีการผูกขาดทางการตลาด สินค้าที่นำมาจำหน่าย
มีทั้งสินค้าที่มีคุณภาพ และไม่มีคุณภาพ
2. ผลผลิตที่จำหน่ายอยู่ในระบบตลาดทั่วไปไม่มีความปลอดภัย เพราะเป็นสินค้าที่ผลิตในระบบ
เกษตรเคมี ใช้สารเคมีในกระบวนการแปรรูปที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยตรง เป็นตลาดที่
ผู้บริโภคต้องเลือกซื้อภายใต้ระบบการโฆษณาที่สร้างค่านิยมการบริโภคให้เป็นการบริโภคตาม
แฟชั่น
3. เป็นสินค้าที่ไม่ใส่ใจกับสิ่งแวดล้อม สนใจกำไรเพียงอย่างเดียว

2. ลักษณะของตลาดสมาชิกเกษตรกรอินทรีย์ ชมรมรักษ์ธรรมชาติกำลังพยายามสร้าง คือ

1. ผู้บริโภคต้องบริโภคอาหารท้องถิ่น
2. ผู้จัดตลาดไม่มีผลประโยชน์แอบแฝง
3. ผู้จำหน่ายขายในราคาที่เป็นธรรมกับผู้บริโภค ดังแผนผัง

3. ปัจจัยของการจัดการตลาดทางเลือกที่ไม่สำเร็จของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ชมรมรักษ์ธรรมชาติ คือ

1. ผลผลิตจากแปลงเกษตรกรอินทรีย์ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค ผลผลิตเกษตรกรอินทรีย์ไม่ต่อเนื่อง ไม่สม่ำเสมอ ผลผลิตซ้ำ ๆ กัน เพราะส่วนใหญ่สมาชิกผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน ไม่ได้ผลิตเพื่อการขาย จึงทำให้ผลผลิตซ้ำ ๆ กัน ถ้าสมาชิกต้องการจัดการตลาดทางเลือกต้องมีการวางแผนการผลิตร่วมกันเพื่อให้ผลผลิตจากแปลงเกษตรกรอินทรีย์มีความต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

2. การสร้างเอกลักษณ์เรื่องเกษตรกรอินทรีย์ยังไม่ชัดเจน เพราะในการจัดการตลาดแต่ละครั้งยังมีการจัดรวมกันกับผลิตภัณฑ์เกษตรเคมีทั่วไป หากจำเป็นต้องจัดการตลาดทางเลือกต้องมีการสร้างเอกลักษณ์ของสมาชิกเกษตรกรอินทรีย์ และต้องตระหนักถึงเรื่องนี้ว่าเป็นสิ่งที่สำคัญเพราะเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภคด้วย

3. สมาชิกที่นำผลผลิตไปขายยังไม่มีความเข้าใจเรื่องเกษตรกรอินทรีย์ มีการปลอมปนผลผลิตจากแปลงเคมีไปขายรวมกัน อาจจะเป็นเพราะความคุ้นเคยกับญาติพี่น้อง มีการฝากกันขาย ต้องมีการสร้างมาตรการในการจัดการผลผลิต มีการพัฒนารูปแบบการผลิตร่วมกันเพื่อป้องกันการปลอมปนผลผลิต

4. จัดตลาดไม่ต่อเนื่อง ทำให้ผู้บริโภคไม่รู้จักรู้จัก ไม่มีเจ้าหน้าที่ทำงานเป็นหลักและทำอย่างจริงจัง สมาชิกเกษตรกรอินทรีย์ ชมรมรักษ์ธรรมชาติเคยมีการจัดการตลาดนัดสีเขียว/ตลาดทางเลือกในระดับชุมชนและในระดับเมือง จากการดำเนินการที่ผ่านมาไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากผลผลิตไม่มีความต่อเนื่อง ไม่มีคณะกรรมการในการทำงาน คิดตามสมาชิกในการวางแผนการผลิต และจัดการตลาดที่เหมาะสมกับเกษตรกร เนื่องจากที่ผ่านมาเป็นการจัดการตลาดที่ขายตรงกับผู้บริโภค และยังไม่มีการทดลองการจัดการตลาดรูปแบบอื่น ๆ ถ้ามีคณะกรรมการทำงานชัดเจนในการจัดการตลาดน่าจะช่วยให้ตลาดทางเลือกมีความต่อเนื่องเป็นที่รู้จักของผู้บริโภคต่อไป

5. ไม่มีรถบริการให้สมาชิกในช่วงแรก ๆ (สนับสนุนค่าเดินทาง) การจัดการตลาดในระดับชุมชน/หมู่บ้าน ไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องค่าเดินทางเพราะสมาชิกอยู่ใกล้ ไม่ต้องเดินทางไกล มีค่าใช้จ่ายในเรื่องค่าเดินทางน้อย มีผลผลิตจำนวนไม่มากก็สามารถมาขายได้ แต่ถ้ามีการจัดการตลาดนัดในระดับเมืองในช่วงแรก ๆ ต้องมีการสนับสนุนค่าเดินทาง เพราะผลผลิตจากแปลงของเกษตรกรบางรายมีจำนวนไม่มาก หากต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางเข้ามาขายในระดับเมือง อาจไม่คุ้มค่า ดังนั้น ควรจะสนับสนุนค่าเดินทางในช่วงแรกของการจัดการตลาด

4. ปัจจัยของการจัดการตลาดทางเลือกที่สำเร็จของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ชมรมรักษ์ธรรมชาติ คือ

1. มีผลผลิตจากแปลงเกษตรกรอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จากสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) จริง โดยมีสมาชิกจำนวนมากกว่า 200 ครัวเรือน

2. มีสมาชิกเกษตรอินทรีย์กระจายอยู่ในพื้นที่หลายตำบล และเป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วไป ทำให้การประชาสัมพันธ์ทำได้ง่าย
3. มีพันธมิตรจำนวนมากพร้อมที่จะร่วมมือในการจัดการตลาดทางเลือก เช่น หน่วยงานราชการ องค์กรเอกชน สมาชิกเกษตรอินทรีย์ในเครือข่ายของจังหวัดยโสธร
4. สมาชิกมีความพร้อมและให้ความร่วมมือในการจัดการตลาด เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิก ซึ่งทุกคนต้องการให้เกิดการตลาดทางเลือกเพื่อเป็นการกระตุ้นการผลิตและเป็นการสร้างรายได้ให้กับสมาชิก

5. ตลาดทางเลือก/ตลาดสีเขียวในความหมายของเกษตรกร ซึ่งเป็นสมาชิกเกษตรอินทรีย์ ของชมรมรักธรรมชาติ คือ เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนสินค้าที่ปลอดภัยต่อผู้บริโภคและเป็นธรรมต่อผู้ผลิต เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เป็นตลาดขายตรงต่อผู้บริโภค โดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง เป็นทางเลือกให้กับสังคมและผู้บริโภคทั่วไป ผลผลิตที่ขายในตลาดทางเลือกต้องปลอดภัยขาดสารพิษ สารเคมี

6.การจัดตลาดนัดชุมชนของสมาชิกเกษตรอินทรีย์

ที่	หมู่บ้าน	ตำบล	อำเภอ	สถานที่ตลาดนัด	วันเวลา
1	โสกชุมปูน	นาโถ่	กุศชุม	โรงสีข้าวชุมชน	วันอาทิตย์ 15.00-16.00 น.
2	สันติสุข	นาโถ่	กุศชุม	ศาลากลางบ้าน	วันอาทิตย์ 6.00-8.00 น.
3	หนองผือน้อย	นาโถ่	กุศชุม	ศาลากลางบ้าน	วันศุกร์ 6.00-8.00 น.
4	หนองแกน	นาโถ่	กุศชุม	ขายข้ามหมู่บ้าน	ตามวันที่มีตลาดนัด
5	กุศหิน	ก้ามแมค	กุศชุม	ศาลากลางบ้าน	วันศุกร์ 6.00-8.00 น.
6	ก้ามแมค	ก้ามแมค	กุศชุม	ศาลากลางบ้าน	วันจันทร์ 6.00-8.00 น.
7	โนนยาง	ก้ามแมค	กุศชุม	ศาลากลางบ้าน	วันพุธ 6.00-8.00 น.
8	ดอนจันทร์แดง	โนนเปือย	กุศชุม	ขายในตัวอำเภอ	อยู่ใกล้อำเภอ
9	คำม่วงไข่	โนนเปือย	กุศชุม	หมู่บ้านใกล้เคียง	
10	โคกขาว	ทรายมูล	ทรายมูล	ขายในหมู่บ้าน	
11	ศรีฐาน	ศรีฐาน	ป่าดิว	ตลาดชุมชน	ทุกวัน

7.ผลผลิตออกสู่ตลาดนัดในชุมชน

ผลผลิตที่มีขายในตลาดนัดชุมชนทั่วไป เช่น เห็ดป่า เห็ดฟาง พริกสด ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด พืชผักสวนครัว ปลา กบ ไก่ ไข่ไก่ ไข่เป็ด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพืชผัก สัตว์เลี้ยงตามฤดูกาล ผลผลิตที่มีการแปรรูปเพื่อจำหน่ายที่ตลาดนัดชุมชน เช่น ผักคอง ปลาสาม แกงเห็ด อาหารสำเร็จรูป หมูย่าง ขนมหันบ้าน ส้มปลาน้อย นึ่งมันเทศ มันป่า ผลผลิตในแปลงและจากธรรมชาติบางชนิดก็เพียงพอต่อความต้องการของคนในชุมชนแต่บางชนิดก็เกินความต้องการของคนในชุมชน

8.จุดอ่อน จุดแข็งของตลาดนัดในชุมชนรวมทั้งสิ่งที่ต้องปรับปรุงในการจัดการตลาด

จุดแข็งของการตลาดนัดในชุมชน	จุดอ่อนของตลาดนัดในชุมชน	สิ่งที่ต้องปรับปรุงในตลาดนัดชุมชน
สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน	ผู้บริโภคมีจำนวนน้อย	มีการผลิตให้มากขึ้นเพื่อให้มีสินค้าครบทุกอย่าง
คนในชุมชนได้ซื้อสินค้าราคาถูก	สินค้าไม่ครบทุกอย่างตามที่ต้องการ	เพิ่มการประชาสัมพันธ์ เพิ่มการแปรรูป
ลดรายจ่ายในการเดินทางอยู่ใกล้บ้าน	สินค้าไม่มีหลากหลาย	มีเวทีแลกเปลี่ยนผู้ผลิต พบผู้บริโภค
ผู้ผลิตคุ้นเคยกับผู้บริโภค	ไม่มีสินค้าแปรรูป	มีการสรุปบทเรียนทุก ๆ เดือน
ได้พบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนให้กำลังใจกัน	ผลผลิตในชุมชนมีน้อย	สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน
เป็นตลาดขายตรงระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย	สินค้าซ้ำ ๆ กัน	สร้างกลไกกำกับดูแลอย่างจริงจังและมีส่วนร่วม

9.จุดอ่อน จุดแข็งของตลาดในระดับเมืองรวมทั้งสิ่งที่ต้องปรับปรุงในการจัดการตลาด

จุดแข็งของตลาดในระดับอำเภอหรือในระดับเมือง	จุดอ่อนของตลาดนัดในระดับอำเภอหรือในระดับเมือง
ระยะเวลาจำหน่ายยาวนาน	สินค้าราคาแพง ผ่านพ่อค้าคนกลาง
สินค้ามีจำนวนมาก	เดินทางไกล ถ้าผลผลิตน้อยไม่คุ้มค่าการเดินทาง
สินค้าขายได้ราคาดี	ผลผลิตไม่ต่อเนื่อง
เป็นการแสดงพลังของคนที่ทำเกษตรอินทรีย์	การประชาสัมพันธ์ทำความเข้าใจกับผู้บริโภคมีน้อย

10. ข้อคิดเห็นในการจัดตลาดนัดอินทรีย์ในระดับอำเภอหรือในระดับจังหวัด

ความคิดเห็น	เหตุผล
เห็นด้วย	เป็นการสร้างโอกาสให้เกษตรกรและสร้างทางเลือกให้ผู้บริโภค
	เป็นการประชาสัมพันธ์งานที่เราทำอยู่และเป็นทางเลือกให้กับผู้บริโภค
	เป็นการประชาสัมพันธ์ แนวทางการผลิตด้วยระบบเกษตรอินทรีย์
	เพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับผลผลิตของเกษตรกร
ไม่เห็นด้วย	ขาดกลไกการจัดการที่ดีพอ กำลังการผลิตมีน้อย ผลิตไม่หลากหลาย ไม่เพียงพอ
	กระบวนการขับเคลื่อนยังไม่มีพลังพอ
	ผู้ผลิตยังไม่มีความพร้อม
	ต้นทุนในการจัดการมาก ต้องแข่งขันกับคนในตลาดเดิม
	ควรเน้นการยอมรับของชุมชนเป็นหลัก
	ผลผลิตยังมีน้อย ต้องวางแผนการผลิตมากกว่านี้

11. การจัดการตลาดทางเลือก/ตลาดนัดสีเขียวที่เหมาะสมกับเกษตรกร

ตลาดทางเลือกต้องเป็นธรรมกับผู้บริโภคและผู้ผลิต สร้างการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็นระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค เกษตรกรมีการวางแผนการผลิตร่วมกันเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องเป็นตลาดที่อยู่ใกล้กับแปลงของเกษตรกร เกษตรกรกำหนดวางแผนในการจัดการได้เอง มีการสร้างครอบครัวที่จะผลิตพืชผักสวนครัวอย่างน้อย 20 ครอบครัวเพื่อผลิตให้ต่อเนื่องและสม่ำเสมอ โดยไม่ขาดความต่อเนื่องในตลาด เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภคและเป็นการประชาสัมพันธ์เรื่องเกษตรอินทรีย์ รวมทั้งต้องมีการทำงานร่วมกับผู้บริโภคในระดับเมืองเรื่อง ปัญหาสุขภาพจากการบริโภคอาหารที่ไม่ปลอดภัย การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยผู้บริโภคต้องมีส่วนร่วม การบริโภคอาหารพื้นบ้าน อาหารเพื่อสุขภาพ อาหารตามฤดูกาล การบริโภคอาหารให้เป็นยา เป็นต้น เพื่อสร้างความเข้าใจและตระหนักถึงผลกระทบจากการบริโภคและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมร่วมกัน

12. หลักการของตลาดทางเลือก

1. เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนผลผลิต เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรผู้ผลิตกับผู้บริโภค ซึ่งถ้าเป็นตลาดทั่วไป ผู้ผลิตกับผู้บริโภคเป็นเพียงผู้ซื้อกับผู้ขาย ไม่มีความสัมพันธ์กันมากกว่านี้ ถ้าตลาดทางเลือกควรเป็นศูนย์กลางของความสัมพันธ์ การเชื่อมโยง/แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ เทคนิค ประสบการณ์ หรือแม้กระทั่งการพัฒนา รูปแบบการจัดการตลาดร่วมกัน

2. ตลาดทางเลือกต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ไม่หยุด และสมาชิกต้องผลิตอย่างต่อเนื่อง ซึ่งระบบการผลิตเป็นการผลิตพืชผักพื้นบ้าน อาหารเพื่อสุขภาพ เน้นการบริโภคพื้นบ้าน ผู้บริโภคต้องเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภคด้วย ซึ่งเป็นการทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค
3. มีผลผลิตแปรรูปพื้นบ้าน เพื่อสร้างทางเลือกให้กับผู้บริโภค เช่น บิงโกบ้าน ขนมพื้นบ้าน อาหารพื้นบ้านสำเร็จรูป

13.ข้อเสนอแนะต่อการปรับปรุงตลาดทางเลือก

ระดับชุมชน	ระดับเมือง
เกษตรกรต้องผลิตหลากหลายเพื่อจำหน่ายเพียงพอ	มีการวางแผนการผลิตให้ต่อเนื่อง และเพียงพอต่อความต้องการ
เพิ่มสินค้าให้หลากหลาย เช่น การแปรรูป ขนมพื้นบ้าน	ต้องจัดบริเวณที่มีความเป็นธรรมชาติ มีการแสดงออกถึงวัฒนธรรมการกินของคนพื้นเมือง
สร้างความเป็นธรรมกับผู้บริโภคและผู้ผลิต	ต้องวางแผนการผลิตให้ต่อเนื่อง
ควรสร้างกลไกอย่างมีส่วนร่วมในการกำกับดูแล	สร้างการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐ ผู้บริโภค ให้เกิดความตระหนักเรื่องอาหารปลอดภัย
รณรงค์เรื่องสารเคมีตกค้างในผลผลิต	ทำงานกับผู้บริโภคในเมืองอย่างจริงจัง
ต้องสร้างความสมดุลของรายจ่าย รายได้ในครอบครัว	มีสมาชิกผลิตสินค้าอย่างต่อเนื่อง
มีคณะกรรมการในการบริหารจัดการตลาด	กำหนดวัน เวลา ให้เหมาะสม
	มีคณะกรรมการในการบริหารจัดการ

บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาและสรุปบทเรียนการจัดการตลาดทางเลือกของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ชุมมรรักษ์ ธรรมชาติ พบว่าปัจจัยที่เป็นปัญหา อุปสรรคที่ทำให้การจัดการตลาดทางเลือกไม่ประสบผลสำเร็จ คือ ผลผลิตจากแปลงเกษตรกรอินทรีย์ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค ไม่มีความต่อเนื่อง ไม่สม่ำเสมอ ผลผลิตซ้ำ ๆ กัน เพราะส่วนใหญ่สมาชิกผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน ไม่ได้ผลิตเพื่อการขาย อีกทั้งการสร้างเอกลักษณ์เรื่องเกษตรกรอินทรีย์ยังไม่ชัดเจน เพราะในการจัดตลาดแต่ละครั้งยังมีการจัดรวมกันกับผลิตภัณฑ์ระบบเกษตรเคมีทั่วไป สมาชิกที่นำผลผลิตไปขายยังไม่มีความเข้าใจเรื่องเกษตรกรอินทรีย์ มีการปลอมปนผลผลิตจากแปลงเคมีไปขายรวมกัน และจัดตลาดยังไม่มีความต่อเนื่อง ทำให้ผู้บริโภคไม่รู้จัก ไม่มีเจ้าหน้าที่ทำงานเป็นหลักและทำอย่างจริงจัง ซึ่งในการจัดการตลาดที่ผ่านมาทางกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ไม่มีบริการให้สมาชิกในช่วงแรก ๆ (สนับสนุนค่าเดินทาง) การจัดการตลาดในระดับชุมชน/หมู่บ้าน ไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องค่าเดินทางเพราะสมาชิกอยู่ใกล้ ไม่ต้องเดินทางไกล มีค่าใช้จ่ายในเรื่องค่าเดินทางน้อย มีผลผลิตจำนวนมากก็สามารถมาขายได้ แต่ถ้ามีการจัดตลาดนัดในระดับเมืองในช่วงแรก ๆ ต้องมีการสนับสนุนค่าเดินทางเพราะผลผลิตจากแปลงของเกษตรกรบางรายมีจำนวนไม่มาก หากต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางเข้ามาขายในระดับเมือง อาจไม่คุ้มค่า ดังนั้น ควรจะสนับสนุนค่าเดินทางในช่วงแรกของการจัดการตลาด

การจัดการตลาดทางเลือกที่เหมาะสมกับเกษตรกรควรต้องเป็นธรรมกับผู้บริโภคและผู้ผลิต สร้างการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็นระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค เกษตรกรมีการวางแผนการผลิตร่วมกันเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องเป็นตลาดที่อยู่ใกล้กับแปลงของเกษตรกร เกษตรกรกำหนดวางแผนในการจัดการได้เอง มีการสร้างครอบครัวที่จะผลิตพืชผักสวนครัวอย่างน้อย 20 ครัวเรือนเพื่อผลิตให้ต่อเนื่องและสม่ำเสมอ โดยไม่ขาดความต่อเนื่องในตลาด เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภคและเป็นการประชาสัมพันธ์เรื่องเกษตรกรอินทรีย์ รวมทั้งต้องมีการทำงานร่วมกับผู้บริโภคในระดับเมืองเรื่อง ปัญหาสุขภาพจากการบริโภคอาหารที่ไม่ปลอดภัย การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยผู้บริโภคต้องมีส่วนร่วม การบริโภคอาหารพื้นบ้าน อาหารเพื่อสุขภาพ อาหารตามฤดูกาล การบริโภคอาหารให้เป็นยา เป็นต้น เพื่อสร้างความเข้าใจและตระหนักถึงผลกระทบจากการบริโภคและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมร่วมกัน

โดยภาพรวมแล้วในการจัดการตลาดทางเลือกของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ชุมมรรักษ์ ธรรมชาติ นั้น จำเป็นต้องมีการจัดการที่เหมาะสมเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการตลาดที่เอื้อประโยชน์ให้กับเกษตรกรและเป็นธรรมกับผู้บริโภค โดยมีการจัดการ ดังนี้

1. ต้องมีคณะกรรมการดำเนินงานอย่างชัดเจนเพื่อกำหนดมาตรการในการจัดการตลาดทางเลือกที่เหมาะสมกับเกษตรกร และทำหน้าที่ในการวางแผน นโยบายในการผลิต การจัดการตลาด การทำความเข้าใจกับผู้บริโภคอย่างจริงจังและต่อเนื่อง
2. สร้างการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐ หน่วยงานราชการ องค์กรเอกชน ผู้บริโภค ให้เกิดความตระหนักเรื่องอาหารปลอดภัย ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม
3. เกษตรกรต้องมีการวางแผนการผลิตอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ
4. มีการติดตามประเมินผลการจัดการตลาดอย่างสม่ำเสมอเพื่อพัฒนาระบบการจัดการตลาดที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของเกษตรกรให้มากที่สุด
5. ถ้าหากต้องจัดตลาดทางเลือกในระดับเมืองต้องจัดบริเวณที่มีความเป็นธรรมชาติ มีการแสดงออกถึงวัฒนธรรมการกินของคนพื้นเมือง มีการกำหนดวัน เวลา ให้เหมาะสม
6. มีการประชาสัมพันธ์การจัดตลาดนัดเพื่อเป็นการสื่อสารกับผู้บริโภคและเป็นการกระตุ้นการผลิตให้สมาชิกโดยผ่านสื่อทางวิทยุ หรือทำงานร่วมกับสื่อในระดับท้องถิ่นก็ได้

ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาในระยะต่อไป

ด้วยข้อจำกัดของการศึกษาและสรุปบทเรียนการจัดการตลาดทางเลือกในครั้งนี้ ไม่สามารถทำการศึกษาและสรุปบทเรียนการจัดการตลาดได้อย่างละเอียดและครอบคลุม โดยมีประเด็นปัญหาหลายข้อที่จำเป็นและควรมีการศึกษาเพิ่มเติม เพื่อหาทางเลือกที่เหมาะสมในการจัดการตลาดให้กับสมาชิกเกษตรกรอินทรีย์ ชุมชนรักษาสันติภาพ

1. การจัดการตลาดทางเลือกในระดับชุมชน มีปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับการบริโภคของประชากรในหมู่บ้าน ซึ่งมีผลต่อการผลิตของชุมชนต้องปรับเปลี่ยนไป ดังนั้นจึงควรมีการเก็บข้อมูลการบริโภคของประชากรในชุมชน/หมู่บ้านที่มีผลกระทบต่อการปรับเปลี่ยนการผลิตของเกษตรกร เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนการผลิตและการจัดการตลาดที่เหมาะสมในระดับชุมชนต่อไป

2. ควรมีการเก็บข้อมูลการบริโภคของผู้บริโภคในระดับเมือง เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการสร้างความตระหนักของผู้บริโภคในเรื่องการบริโภคอาหารท้องถิ่น บริโภคอาหารที่ปลอดภัยจากสารเคมีตกค้าง และเป็นฐานข้อมูลในการวางแผนการผลิตของเกษตรกรต่อไป

3. การจัดการการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของผลผลิตและสร้างความหลากหลายของสินค้าอีกทั้งสร้างทางเลือกให้กับผู้บริโภค น่าจะเป็นการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาตลาดทางเลือกให้มีความหลากหลายมากขึ้น เพื่อสร้างรายได้เพิ่มให้กับเกษตรกร

4. เกษตรกรมีปัญหาเรื่องผลผลิตจากแปลงเกษตรซ้ำ ๆ กัน และผลผลิตไม่ต่อเนื่อง น่าจะทำการศึกษาเรื่องการวางแผนการผลิตให้สอดคล้องและเพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค

เอกสารอ้างอิง

- กรมพัฒนาที่ดิน.2532.ดินที่มีปัญหาต่อการใช้ประโยชน์ด้านเกษตรกรรมของประเทศไทย. วารสารพัฒนา
ที่ดิน 27 (ตุลาคม 2532): 32-40.
- โครงการนโยบายสาธารณะเพื่อความปลอดภัยด้านอาหารและเศรษฐกิจการค้าที่ยั่งยืน. 2548. เวที ชุมชน
เกษตรอินทรีย์ : ยุทธศาสตร์ประเทศไทย. คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ ชุมมรภักษ์ธรรมชาติ.2549. มาตรฐานเกษตรอินทรีย์.เอกสารประกอบระบบ
ควบคุมภายใน .ชมรมรักธรรมชาติ.ยโสธร
- ฉันทนา บรรพศิริโชติ, สุรัช หวันแก้ว, ยุทธชัย เกลิมชัย, ศิริินยา คำพิลา.2546. ผู้ใหญ่วิบูลย์กับการเรียนรู้
เพื่อการพึ่งตนเองและพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน.ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนป่าตะวันออก (วนเกษตร)
จังหวัดฉะเชิงเทรา
- ชนวน รัตนวราหะ, สันติภาพ ศิริวัฒน์ไพบุลย์.2540 เกษตรกรรมกับความยั่งยืน.กรมวิชาการเกษตร
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.กรุงเทพฯ
- เดชรัต สุขกำเนิด. 2546. เอกสารประกอบการปฏิรูประบบสุขภาพสำหรับเวทีสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ .
สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- ธันวา จิตต์สงวน, บันเทิง มาแสง, และเดชรัตน์ สุขกำเนิด.2543 การเกษตรแบบยั่งยืน กรณีศึกษาภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ. คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.กรุงเทพฯ
- นันทิยา หุตานวัตรและณรงค์ หุตานวัตร. 2547 . เกษตรกรรมยั่งยืน กระบวนทัศน์ กระบวนการและ
ตัวชี้วัด .คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
- บุญชู โรจนเสถียร. 2546. รวมบทความทางการเกษตร บุญชูทั้งทางเกษตรไทยไปสู่ครัวโลก.สำนักพิมพ์
บ้านฉัน.กรุงเทพฯ
- พีระชัย กุลชัยและปัญญา หมั่นเก็บ. 2547. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกร
รายย่อย ภูมินิเวศฉะเชิงเทรา. คณะเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันเทคโนโลยี พระจอมเกล้าคุณ
ทหารลาดกระบัง
- วิฑูรย์ ปัญญากุล (แปลและเรียบเรียง). 2544. เกษตรยั่งยืน วิธีแห่งอนาคต. สำนักพิมพ์กรีนเนท .กรุงเทพฯ
- วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ.2530. การเกษตรแบบผสมผสาน โอกาสสุดท้ายของเกษตรกรรมไทย. สมาคมเทคโนโลยี
ที่เหมาะสม. กรุงเทพฯ
- สัมพันธ์ เตชะอธิก, รัศมี ทองบุตร,ถนัด แสงทอง, ดนัย เพชรสังหาร,และสุภากรณ์ เพชรสังหาร,2544. การ
จัดการทรัพยากรธรรมชาติและเกษตรกรรมยั่งยืน.ขอนแก่น: สถาบันทรัพยากรธรรมชาติและ
ความหลากหลายทางชีวภาพ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์,DANCED, และสถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Ratanawaraha, C., 1988. Integrated farming as mean for sustainable rural development in Asia.
edited by Terd

ภาคผนวก

รายงานกิจกรรม

**การสรุปผลการดำเนินงานกิจกรรมจัดเวทีทำความเข้าใจโครงการศึกษาและสรุปบทเรียนการจัดการ
ตลาดทางเลือกของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ชมรมรักษ์ธรรมชาติ อ. กุดชุม จ. ยโสธร**

1. ความคาดหวังคือเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการจัดเวทีทำความเข้าใจเพื่อ ทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการและเหตุผลที่ต้องทำงานวิจัยเรื่องการศึกษาและสรุปบทเรียนการจัดการตลาดทางเลือกของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ชมรมรักษ์ธรรมชาติ อ. กุดชุม จ. ยโสธร และเพื่อให้เห็นภาพรวมของการศึกษาวิจัยในเรื่องดังกล่าว เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการรับรู้ข้อมูลของงานวิจัย

2. จัด ณ อาคารนิทรรศน์สิริชัย ชมรมรักษ์ธรรมชาติ บ้านโศกขุมปูน ตำบลนาโสี อำเภอกุดชุม จังหวัคยโสธร วันที่ 28 มิถุนายน 2550 เวลา 9.30 น. -16.00 น. งบประมาณที่ใช้ 9,000 บาท (เก้าพัน บาทถ้วน)

3. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 50 คน เป็นสมาชิกที่ทำเกษตรอินทรีย์และเป็นผู้นำในชุมชน

4. ขั้นตอนการจัดกิจกรรม ตั้งแต่การเตรียมการ

เริ่มจากการเลือกกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 50 คน ซึ่งทำการคัดเลือกจากผู้นำชุมชนที่มีบทบาทในการพัฒนางานเกษตรอินทรีย์ จากหลาย ๆ กลุ่ม เช่น กลุ่มเกษตรกรกรรมธรรมชาติ หนองขย กุดหิน กลุ่มกองทุนเครือข่ายเกษตรกรทางเลือกยโสธร ชมรมรักษ์ธรรมชาติ และสมาชิกที่มีระบบการผลิตแบบเข้มข้น มีผลผลิตที่สามารถจำหน่ายในตลาดได้ จากนั้น ได้ทำเอกสารเพื่อส่งให้กับสมาชิกที่คัดเลือกมาในการจัดกิจกรรมในครั้งนี้ เป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่วางไว้ มีเกษตรกรเข้าร่วมเต็มจำนวนแต่มาสายเพราะเป็นช่วงฤดูกาลปักดำ

5. เครื่องมือและวิธีการที่นำมาใช้หรือการปรับใช้เครื่องมือต่าง ๆ ในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินกิจกรรม มีอะไรบ้าง บอกให้เห็นรายละเอียดที่ผู้อ่านแล้วเข้าใจและสามารถนำไปใช้ได้

วิธีการที่ใช้ใช้วิธีการแจ้งเพื่อทราบและการระดมความคิดเพื่อปรับเปลี่ยนแผนงานให้สอดคล้องกับวิถีของเกษตรกร โดยมีหัวหน้าทีมวิจัยเป็นจัดกระบวนการในการแสดงความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมาย

6. เนื้อหาในการจัดกิจกรรม

กล่าวถึงหลักการและเหตุผลในการทำงานศึกษาวิจัยและสรุปทบทวนเรื่องการตลาด ว่าจากการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตพืชเชิงเดี่ยวที่ใช้สารเคมีสังเคราะห์สู่การผลิตที่หลากหลายในระบบเกษตรอินทรีย์ ทำให้สมาชิกส่วนหนึ่งมีผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคและทำบุญ ก่อให้เกิดการสร้างตลาดนัดในชุมชนขึ้นมาแต่ละหมู่บ้านเพื่อเป็นศูนย์กลางจำหน่ายและแลกเปลี่ยนผลผลิตของสมาชิก

จากการดำเนินการจัดการตลาดที่ผ่านมาของสมาชิกพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีผลผลิตจากแปลงเกษตรอินทรีย์ช้า ๆ กัน และอยู่ในช่วงระยะเวลาเดียวกัน ทำให้เกิดปัญหาด้านการตลาด คือ ขายไม่ได้ผลผลิตที่ได้ไม่สม่ำเสมอ บางฤดูกาลไม่มีผลผลิตออกสู่ตลาดอย่างต่อเนื่อง และผลผลิตจากแปลงเกษตรมีน้อย ไม่คุ้มค่ากับการเดินทางและเวลาในการขายที่ตลาด

จากการดำเนินงานด้านการตลาดของสมาชิกเกษตรอินทรีย์ ชมรมรักษัธรรมชาติเล็งเห็นว่าการตลาดเป็นส่วนสำคัญที่สามารถกระตุ้นการผลิตให้แก่เกษตรกรและสามารถขยายสมาชิกเกษตรอินทรีย์เพิ่มได้ เพราะเป็นแรงจูงใจ เป็นการสร้างรายได้จากภาคการเกษตรเพื่อลดภาระหนี้สินและลดค่าใช้จ่ายด้านอาหารและด้านอื่น ๆ ที่ใช้ในการครองชีพของเกษตรกร แต่การสร้างตลาดรูปแบบใหม่ที่เหมาะสมกับเกษตรกรที่ทำหน้าที่ทั้งผลิตและจำหน่าย ทั้งวางแผนการผลิต ซึ่งยังหาทางออกที่เหมาะสมไม่ได้ว่าจะต้องทำอย่างไรจึงจะสร้างระบบตลาดที่ง่ายต่อการจัดการและเอื้อประโยชน์แก่เกษตรกรและผู้บริโภค

ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีทบทวนและสรุปทบทวนเพื่อศึกษาการดำเนินกิจกรรมการตลาดที่ผ่านมาของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ชมรมรักษัธรรมชาติ ศึกษาปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้สำเร็จหรือไม่สำเร็จอย่างไร รวมทั้งศึกษาแนวทางการดำเนินการตลาดที่ผ่านมา ซึ่งการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะทำให้ได้ข้อมูลที่สามารถนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการวางแผนการจัดการตลาดที่เหมาะสมในระยะต่อไปได้

โดยมีคำถามคำถามการวิจัยว่า

การตลาดทางเลือกที่ผ่านมาของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ชมรมรักษัธรรมชาติเป็นอย่างไร มีปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้สำเร็จหรือไม่สำเร็จอย่างไร? เพื่อตอบวัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์เพื่อ

- 1 เพื่อสรุปทบทวนการตลาดทางเลือกของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ชมรมรักษัธรรมชาติ
- 2 เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัจจัย เงื่อนไขของการตลาดทางเลือกที่สำเร็จและไม่สำเร็จ
- 3 เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการตลาดที่เหมาะสมในระยะต่อไป

ขอบเขตการวิจัยและกลุ่มเป้าหมาย

- 1 กลุ่มผู้ผลิต จำนวน 50 ราย ซึ่งเป็นผู้ผลิตและจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรในกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ชุมชนรักษ์ธรรมชาติ
- 2 กลุ่มผู้บริโภคในพื้นที่ตำบลกำแพง ตำบลนาโถ่ อำเภอกุดชุม จังหวัคยโสธร
- 3 กลุ่มผู้นำในชุมชนที่ขับเคลื่อนเรื่องการจัดการตลาดในชุมชนและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน จำนวน 20 ราย

ระยะเวลาดำเนินการ เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2550 – เดือนมีนาคม พ.ศ. 2551

งบประมาณที่ใช้ในโครงการจำนวน 125,350 บาท (หนึ่งแสนสองหมื่นห้าพันสามร้อยห้าสิบบาทถ้วน)

แผนงานที่จะทำต่อในการศึกษาครั้งนี้

กิจกรรม/เดือน	1	2	3	4	5	6
1.เวทีทำความเข้าใจงานวิจัย	↔					
2 จัดเวทีสรุปบทเรียน		↔				
3. เก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม		↔				
4. เสวนากลุ่มย่อย (Focus Group)		↔				
5. ศึกษาฐานตลาดทางเลือก		↔				
6. วิเคราะห์ข้อมูล				↔		
7. เขียนรายงาน				↔		
8. ปรับปรุง แก้ไข					↔	
9. นำเสนอผลการศึกษาวิจัยพร้อมวางแผนการตลาดต่อ						↔
10. จัดทำรูปเล่ม						→

7. เนื้อหาจากการศึกษาสถานภาพ บริบท สถานการณ์ปัญหา การแลกเปลี่ยนพูดคุย และการหาข้อสรุปหรือการหาทางออกบางอย่างร่วมกัน (สรุปให้เห็นประเด็นและสาระสำคัญร่วมกัน)

จากการดำเนินงานด้านการตลาดของสมาชิกเกษตรกรอินทรีย์ ชุมชนรักษ์ธรรมชาติสังเกตเห็นว่าการตลาดเป็นส่วนสำคัญที่สามารถกระตุ้นการผลิตให้แก่เกษตรกรและสามารถขยายสมาชิกเกษตรกรอินทรีย์เพิ่มได้ เพราะเป็นแรงจูงใจ เป็นการสร้างรายได้จากภาคการเกษตรเพื่อลดภาระหนี้สินและลดค่าใช้จ่ายด้านอาหารและด้านอื่น ๆ ที่ใช้ในการครองชีพของเกษตรกร แต่การสร้างตลาดรูปแบบใหม่ที่เหมาะสมกับ

เกษตรกรที่ทำหน้าที่ทั้งผลิตและจำหน่าย ทั้งวางแผนการผลิต ซึ่งยังหาทางออกที่เหมาะสมไม่ได้ว่าจะต้องทำอย่างไรจึงจะสร้างระบบตลาดที่ง่ายต่อการจัดการและเอื้อประโยชน์แก่เกษตรกรและผู้บริโภค

ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีบทวนและสรุปบทเรียนเพื่อศึกษาการดำเนินกิจกรรมการตลาดที่ผ่านมาของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ชุมชนรักษ์ธรรมชาติ ศึกษาปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้สำเร็จหรือไม่สำเร็จอย่างไร รวมทั้งศึกษาแนวทางการดำเนินการตลาดที่ผ่านมา ซึ่งการทำศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะทำให้ได้ข้อมูลที่สามารถนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการวางแผนการจัดการตลาดที่เหมาะสมในระยะต่อไปได้

8. ปัญหาอุปสรรคจากการดำเนินการและข้อเสนอแนะ

ปัญหาที่เกิดขึ้น คือ เกษตรกรมาสายเพราะเป็นช่วงฤดูการปักดำ ข้อเสนอแนะ คือ กระชับช่วงเวลาในการแลกเปลี่ยนมากขึ้นแต่เนื้อหาของการแลกเปลี่ยนยังครบถ้วนสมบูรณ์

9. บทเรียนจากการดำเนินกิจกรรม

9.1 ความคาดหวังต่อวัตถุประสงค์และเป้าหมาย เป็นไปตามความคาดหวังหรือไม่

เป็นไปตามความคาดหวังเพราะมีเกษตรกรให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี และเข้าใจเนื้อหาและวัตถุประสงค์ในการทำงานวิจัยในเรื่องดังกล่าว

9.2 สถานที่ ช่วงเวลา งบประมาณ ในการจัดกิจกรรม มีความเหมาะสมหรือไม่

เหมาะสมเพราะใช้เวลาไม่มากเกินไป เกษตรกรไม่เบื่อและเป็นเรื่องที่เกษตรกรมีความสนใจ สถานที่โปร่ง กว้าง สะดวกสบายอยู่ใกล้ชุมชน

10. กลุ่มคนที่เข้าร่วมกิจกรรม เป็นไปตามที่คาดหวังหรือไม่

กลุ่มคนที่เข้าร่วมส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเกษตรกรและกลุ่มผู้นำชุมชน เข้าร่วมเพราะงานวิจัยเป็นเรื่องที่น่าสนใจ และเป็นประเด็นที่เกษตรกรต้องการอยากรู้

11. ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม มีความเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมอย่างไร

การเตรียมการ มีความเหมาะสมเพราะมีการวางแผนงานกันก่อน มีการนัดหมายก่อนล่วงหน้าเพื่อให้เกษตรกรเตรียมงานในแปลงนาด้วย

12. วิธีการ/เครื่องมือ มีความเหมาะสมและไม่เหมาะสมอย่างไร

-เหมาะสมเพราะเป็นข้อมูลที่ต้องแจ้งให้เกษตรกรทราบ จึงจำเป็นต้องมีผู้แจ้งเพื่อทราบ เพราะเป็นเวทีทำความเข้าใจเรื่องงานวิจัย และยังมีกระบวนการระดมความคิดเพื่อปรับปรุงเนื้อหาและ

แผนงานให้สอดคล้องกับสมาชิกเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมให้เกษตรกรรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของงานวิจัยนี้ ไม่ใช่ที่วิจัยเพียงผู้เดียว

12.1 เนื้อหา (ข้อมูลความรู้) ที่นำมาใช้ มีความเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมอย่างไร

-เหมาะสมเพราะเป็นการนำข้อมูลมาเล่าสู่กลุ่มเป้าหมายฟังให้เห็นภาพรวมทั้งหมดของงานวิจัย

4.4. ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม มีความเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมอย่างไร

การเตรียมการ มีความเหมาะสมเพราะมีการวางแผนงานกันก่อน มีการนัดหมายก่อนล่วงหน้าเพื่อให้เกษตรกรเตรียมงานในแปลงนาด้วย

4.5 . วิธีการ/ เครื่องมือ มีความเหมาะสมและไม่เหมาะสมอย่างไร

- เหมาะสมเพราะเป็นข้อมูลที่ต้องแจ้งให้เกษตรกรทราบ จึงจำเป็นต้องมีผู้แจ้งเพื่อทราบ เพราะเป็นเวทีทำความเข้าใจเรื่องงานวิจัย และยังมีกระบวนการระดมความคิดเพื่อปรับปรุงเนื้อหาและแผนงานให้สอดคล้องกับสมาชิกเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมให้เกษตรกรรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของงานวิจัยนี้ ไม่ใช่ที่วิจัยเพียงผู้เดียว

4.6 เนื้อหา (ข้อมูลความรู้) ที่นำมาใช้ มีความเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมอย่างไร

-เหมาะสมเพราะเป็นการนำข้อมูลมาเล่าสู่กลุ่มเป้าหมายฟังให้เห็นภาพรวมทั้งหมดของงานวิจัย

รายงานกิจกรรม

ชื่อกิจกรรม ศึกษาฐานการจัดการตลาดสีเขียวเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกสุรินทร์

1. ความคาดหวังต่อเป้าหมายและวัตถุประสงค์ศึกษาฐานปัจจัยที่สำเร็จและอุปสรรคของการตลาดสีเขียวกับการแก้ไขปัญหาอุปสรรค รวมทั้งเหตุปัจจัยที่ตลาดสีเขียวดำรงอยู่ได้เพื่อให้เห็นแนวทางการวางแผนการจัดการตลาดที่เหมาะสมของสมาชิกต่อไป

2. สถานที่ คือ ตลาดสีเขียวเมืองสุรินทร์ ณ บริเวณสวนสาธารณะด้านหน้าเวทีไผทสรณ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ในวันที่ 25 สิงหาคม 2550 เวลา 6.30 น. -17.00 น. งบประมาณที่ใช้ 13,210 บาท

3. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 35 คน เป็นสมาชิกที่ทำเกษตรอินทรีย์และเป็นผู้นำในชุมชน

4. ขั้นตอนการจัดกิจกรรม ตั้งแต่การเตรียมการ

ทีมนักวิจัยมีการปรึกษากันเพื่อกำหนดวันให้เหมาะสมกับเกษตรกร ซึ่งเลือกช่วงที่เกษตรกรปักดำเสร็จแล้ว จากนั้นได้ติดต่อไปยังคณะกรรมการตลาดสีเขียวเมืองสุรินทร์เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการศึกษาฐาน และได้รับการตอบรับกลับมา จากนั้นจัดทำเอกสารเพื่อนัดหมายให้กับสมาชิกกลุ่มเป้าหมายที่แจ้งความจำนงค์ไว้แล้ว และเดินทางไปศึกษาฐาน ในการจัดกิจกรรมในครั้งนี้ เป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่วางไว้ มีเกษตรกรเข้าร่วมจำนวน 35 ราย

5. เครื่องมือและวิธีการที่นำมาใช้หรือการปรับใช้เครื่องมือต่าง ๆ ในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินกิจกรรม มีอะไรบ้าง บอกให้เห็นรายละเอียดที่ผู้อื่นอ่านแล้วเข้าใจและสามารถนำไปใช้ได้

วิธีการที่ใช้ คือ เมื่อเดินทางไปถึง ณ ตลาดนัดสีเขียวเมืองสุรินทร์ ได้ให้เกษตรกรเดินศึกษาตามอรัญชัย โดยมีเกษตรกรส่วนใหญ่เดินซื้อสินค้าและพูดคุยแลกเปลี่ยนกับผู้ผลิตที่นำผลผลิตมาจำหน่ายในตลาดนัดสีเขียว จากนั้นจึงได้เชิญคณะกรรมการตลาดนัดสีเขียวมาพูดคุยแลกเปลี่ยนกับเกษตรกร โดยมีประเด็นในการแลกเปลี่ยนดังนี้

1. เล่าความเป็นมาของการจัดตลาดสีเขียว สุรินทร์
2. ปัญหาอุปสรรคของการตลาดสีเขียวที่ผ่านมา
3. การแก้ไขปัญหาอุปสรรค
4. ปัจจัยที่ตลาดทางเลือกสำเร็จ รวมทั้งเหตุปัจจัยที่ตลาดดำรงอยู่ได้
5. จุดอ่อนของการจัดการตลาดที่ควรระวัง
6. จุดแข็งของการตลาดที่สุรินทร์
7. เงินหมุนเวียนในตลาดแต่ละครั้ง

8. ผลผลิตที่ออกสู่ตลาดมีอะไรบ้าง
9. การจัดการตลาดที่ดีควรเป็นอย่างไรเพื่อปรับปรุงสู่การปฏิบัติต่อไป
10. การจัดการตลาดที่เหมาะสมของสมาชิกควรเป็นอย่างไร
11. ข้อเสนอแนะต่อการจัดการตลาดทางเลือกต่อชุมชนกลุ่ม

6. เนื้อหาในการจัดกิจกรรมสรุปได้ดังนี้

ความเป็นมาของตลาดนัดสีเขียวเมืองสุรินทร์ เป็นความเคลื่อนไหวหนึ่งของขบวนการประชาชนสุรินทร์ ที่พยายามประสานแนวความคิดงานพัฒนาในมิติต่าง ๆ เพื่อกระชับไปสู่การก่อรูปความร่วมมือระหว่างองค์กรประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาสังคมและนักวิชาการท้องถิ่น ด้วยเจตนาให้เกิดการใช้พื้นที่สาธารณะในเมืองเพื่อกิจกรรมทางสังคมและการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างภาคชุมชนเมืองและภาคชนบทบนรากฐานความสามัคคีและดำเนินรอยตามวิถีวัฒนธรรมเกษตรของชุมชนท้องถิ่น

ตลาดนัดสีเขียวเมืองสุรินทร์จัดขึ้นทุกวันเสาร์ เริ่มดำเนินการมาแล้วกว่า 4 ปี โดยมีกิจกรรมการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรอินทรีย์ การแปรรูปอาหาร สมุนไพร การแสดงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. เพื่อส่งเสริมระบบตลาดที่ผู้ผลิต ผู้บริโภคสามารถเข้าถึงสินค้า-บริการที่มีคุณธรรม ปลอดภัยต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม
2. เพื่อขยายแนวคิด ประสพการณ์การพัฒนาชุมชน สังคมอย่างยั่งยืน บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สาธารณะและการผลักดันนโยบาย
3. เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน / เอกชน / รัฐ / และวิชาการในการพัฒนาท้องถิ่น

ผู้ผลิตที่สามารถเข้ามาจำหน่ายสินค้าและผลิตได้ต้องปฏิบัติ ดังนี้

1. ผู้ผลิตต้องทำเกษตรอินทรีย์และมีสมาชิกตั้งแต่ 10 คนขึ้นไป
2. ผู้ผลิตต้องมีองค์กร/ หน่วยงานรับรองผลผลิตที่น่าเชื่อถือและตรวจสอบได้

ซึ่งคณะกรรมการตลาดนัดสีเขียวได้แลกเปลี่ยนเรื่องตลาดนัดว่ากว่าจะให้เห็นในวันนี้ไม่ใช่เรื่องง่าย ตลาดนัดสีเขียวต้องผ่านการแก้ไขปัญหามากมายและในปัจจุบันต้องแก้ไขปัญหาย่อยเรื่อย ๆ ปัญหาไม่มีวันจบสิ้น เพราะปัญหาแต่ละช่วงไม่เหมือนกัน ส่วนปัจจัยที่ทำให้ตลาดนัดสีเขียวสำเร็จ และตลาดดำรงอยู่ได้จนเกือบครบ 5 ปี เพราะว่าผู้บริโภคในจังหวัดสุรินทร์มีความเข้าใจและตระหนักมากกว่าที่อื่น ๆ เพราะทางผู้ว่าราชการประกาศว่าจังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดเกษตรอินทรีย์ มีการวางนโยบายสนับสนุนเรื่องเกษตรอินทรีย์

และผู้บริโภคมีความเข้าใจเรื่องเกษตรอินทรีย์ผ่านการประชาสัมพันธ์ทางสื่อวิทยุ ป้ายโฆษณา นิทรรศการ เติมนมรงค์ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้ตลาดนัดสีเขียวดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน รวมทั้งเกษตรกรซึ่งอยู่ในฐาน ผู้ผลิตและผู้จำหน่ายมีความจริงจังต่อผู้บริโภค มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เอาใจใส่ซึ่งกันและกัน

จุดอ่อนของการจัดการตลาดที่ควรระวัง คือ การปลอมปนสินค้าที่ผลิตในระบบเกษตรเคมีเข้ามา ซึ่งเป็นการโกหก หลอกลวงผู้บริโภค เพราะเกษตรกรเล็งเห็นว่าผลผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ ขายดี ขาย ได้ง่าย เกิดกิเลสปลอมปนผลผลิตจากญาติพี่น้องมาขายในตลาด ต้องระมัดระวังและมีคณะกรรมการในการ ตรวจสอบผลผลิตและมีการดูแลสมาชิกในกลุ่มกันเอง

จุดแข็งของการตลาดที่สุรินทร์ คือ สถานที่เหมาะสม กว้างขวาง ร่มรื่น มีบรรยากาศของความเป็น ชนบทท่ามกลางเมืองใหญ่ หน่วยงานภาครัฐสนับสนุนและประชาสัมพันธ์ให้ผู้ผลิตซื้อสัตย์ต่อผู้บริโภคและ มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

เงินหมุนเวียนในตลาดแต่ละเดือนประมาณ 7-8 แสนบาท ซึ่งในแต่ละสัปดาห์จัดประมาณ 4-5 ครั้ง

ผลผลิตที่ออกสู่ตลาดมีจำนวนมากและมีความหลากหลายนับตั้งแต่พืชผักท้องถิ่น ขนมหินบ้าน เนื้อสัตว์ที่ปลอดภัยภัยด้วยวิถีธรรมชาติ เช่น ปลา หมู ไก่

คณะกรรมการตลาดนัดสุรินทร์มีข้อเสนอแนะต่อการจัดการตลาดที่ดีควรเป็นตลาดที่เป็นธรรมต่อ ผู้บริโภคและไม่เอาเปรียบผู้ผลิต ผู้ผลิตและผู้บริโภคควรมีความสัมพันธ์กันมากกว่าเป็นผู้ซื้อกับผู้ขาย และมีการตรวจสอบรับรองผลผลิตอย่างต่อเนื่องเพื่อป้องกันการปลอมปนผลผลิต การจัดการตลาดที่เหมาะสม ของสมาชิกควรสอดคล้องกับวิถีชีวิตของเกษตรกร เช่น ไม่ใช้ว่ามีการจัดตลาดนัดทุกวัน ซึ่งเป็นไปไม่ได้ เพราะสมาชิกเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้จำหน่าย ต้องมีเวลาสำหรับการผลิตในแปลงเกษตรด้วย

7. บทเรียนจากการดำเนินกิจกรรม

7.1 ความคาดหวังต่อวัตถุประสงค์และเป้าหมาย เป็นไปตามความคาดหวังหรือไม่

เป็นไปตามความคาดหวังเพราะมีเกษตรกรให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี และข้อมูลที่ทาง คณะกรรมการตลาดนัดสีเขียวสุรินทร์ให้เป็นข้อมูลที่ดีสำหรับการสรุปบทเรียนและการวิเคราะห์เพื่อวางแผนการจัดการตลาดทางเลือกที่กลุ่มได้ รวมทั้งเกษตรกรได้ซักถามแลกเปลี่ยนกันอย่างเต็มที่กับทาง คณะกรรมการตลาดนัดสีเขียว

7.2 สถานที่ ช่วงเวลา งบประมาณ ในการจัดกิจกรรม มีความเหมาะสมหรือไม่

เหมาะสมเพราะใช้เวลาไม่มากเกินไป สถานที่ศึกษาดูงานไม่ไกลเกินไป ไม่เหนือบกกับการเดินทางมากนัก เกษตรกรไม่เบื่อเพราะได้เที่ยวชมตลาดนัดสีเขียวด้วย

8. กลุ่มคนที่เข้าร่วมกิจกรรม เป็นไปตามที่คาดหวังหรือไม่

กลุ่มคนที่เข้าร่วมส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเกษตรกรและกลุ่มผู้นำชุมชน มีความสนใจเรื่องตลาดทางเลือก (ตลาดสีเขียว) และต้องการให้ชุมชนของตนเองมีตลาดทางเลือกเพื่อเป็นแหล่งจำหน่ายผลผลิตจากแปลงเกษตร

9. ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม มีความเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมอย่างไร

การเตรียมการ มีความเหมาะสมเพราะมีการวางแผนงานกันก่อน มีการนัดหมายก่อนล่วงหน้าเพื่อให้เกษตรกรเตรียมงานในแปลงนาด้วยและมีการเปิดโอกาสให้ทุกคน ไม่ว่าผู้หญิงหรือผู้ชายได้แสดงความคิดเห็นกันเต็มที่โดยไม่มีการนำความคิดของเกษตรกร

10. วิธีการ/ เครื่องมือ มีความเหมาะสมและไม่เหมาะสมอย่างไร

- เหมาะสมเพราะเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกให้มีการซักถามแลกเปลี่ยนกับทางคณะกรรมการตลาดนัดสีเขียวอย่างเต็มที่และทำให้เกษตรกรมีการเปรียบเทียบกับตลาดในชุมชนของตนเอง

10.1 เนื้อหา (ข้อมูลความรู้) ที่นำมาใช้ มีความเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมอย่างไร

-เหมาะสมเพราะเป็นสร้างการเรียนรู้จากการที่เกษตรกรได้เห็นจริงจากการปฏิบัติของบุคคลอื่น (เห็นแบบอย่าง) แล้วนำมาเปรียบเทียบกับตลาดในชุมชนของตนเองที่ผ่านมาและกำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน ทำให้เกษตรกรสามารถวิเคราะห์ได้